

**ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ КЎЛОБ
БА НОМИ АБУАБДУЛЛОҶИ РЎДАКӢ**

Бо ҳуқуқи дастнавис

ВБД:336.7(575.3)
ТБК:65.261.5(2Т)
В - 13

ВАЗИРЗОДА ДИЛОРОМ РАҶАМАТ

**ТАШАККУЛ ВА РАВНАҚИ МАБЛАҒГУЗОРИИ ХУРД
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии
номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси
08.00.07 - Молия, муомилоти пулӣ ва қарз

ДУШАНБЕ - 2024

**Диссертатсия дар кафедраи молия ва қарзи Донишгоҳи давлатии
Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ иҷро шудааст**

Рохбари илмӣ: **Мирсаидов Муҳаммаднаим Негматович** - номзади илмҳои иқтисодӣ, и.в. дотсенти кафедраи назарияи иқтисодии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ.

Муқарризони расмӣ: **Шариф Раҳимзода** - доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, директори Институти иқтисодиёт ва демографияи АМИТ.

Султонов Зубайдулло Султонович – доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи молия ва қарзи Донишгоҳи (Славянии) Россия ва Тоҷикистон.

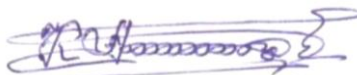
Муассисаи пешбар: **Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибқори Тоҷикистон**

Ҳимояи диссертатсия дар маҷлиси шурои диссертатсионии **6D.KOA-003-и** назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон санаи 6 июли соли 2024, соати 11:⁰⁰ баргузор мегардад. Суроға: 734025, ш. Душанбе, к. Буни Ҳисорак, Шаҳраки донишҷӯён, бинои таълимии 7, ауд. 102, E-mail: **6d.koa-003@mail.ru**, телефони котиби илмӣ:(+992)917-24-24-83.

Бо диссертатсия дар китобхонаи илмии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ва сомонаи расмӣ он (www.tnu.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат “ _____ ” соли 2024 фиристода шуд.

**Котиби илмӣ
шурои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор**

Курбонов А.К.

МУҚАДДИМА

Мубрамни мавзуи таҳқиқот. Масоили маблағгузори хурд ҳамчун унсурҳои муҳими иқтисодӣ дар рушди субъектҳои хоҷагидорӣ хурду миёна, дастгирии аҳолии кишри дорои имкониятҳои маҳдуд бо захираҳои молиявӣ дар ҳаҷми хурд, пешниҳоди имкониятҳои бештар намудани бозор ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ нақши муҳим дорад. Бо густаришҳои муносибатҳои пулиро қарзӣ ва хоҷагидорӣ сол аз сол нақш ва аҳамияти маблағгузори хурд дар иқтисодиёти миллии боз ҳам афзоиш меёбад. Зухури раванди маблағгузори хурд ҳамчун як падидаи муҳими иқтисодӣ-иҷтимоӣ амри воқеӣ ба шумор меравад. Дар шароите, ки ҷомеаи ҷаҳонӣ барои ноил гардидан ба Ҳадафҳои рушди устувори пешниҳоднамудаи СММ қўшиш ба харҷ дода истодаанд, ташаккул ва раванди ин падидаи муҳими иқтисодӣ-иҷтимоӣ дар ҷумҳурии мо шоёни дастгирии мебошад. Дар солҳои аввали истиқлолият вазъи камбизоатӣ дар ҷумҳурии мо аз ҷониби ташкилотҳои байналхалқӣ хело ҳам ҷиддӣ арзёбӣ гардида буд. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати паст кардани сатҳи камбизоатӣ чораҳои қатъӣ андешида истодааст. Бо қўшишҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ташкилотҳои байналхалқӣ сарпараст дар 17 соли охир ҳиссаи аҳолии камбизоат аз 53,5% (2007) то 21,2% (2023) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кам карда шудааст. Дар доираи ин тамоюлҳои мусбӣ, нақши маблағгузори хурд ҳамчун воситаи пуркуват (дар ҳолати самаранок истифода намудани он) барои паст кардани сатҳи камбизоатӣ тавассути ташкилотҳои маблағгузори хурд хеле назаррас мебошад.

Маҳз бо назардошти зарурати ин масъала ба сифати самтҳои асосии фаъолият дар соҳаи ислоҳоти бахши молиявӣ, ки аз «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 бармеояд, тадбирҳои зерин муайян шудаанд: пурзӯр намудани иқтисод ва рақобатпазирии ташкилотҳои қарзии хурд, ширкатҳои суғуртавӣ, лизингӣ, биржаи қоғазӣ қиматнок ва ғайра; тақвину додани низом ва маданияти қарзидҳӣ; таҳия намудани тадбирҳои ҳавасмандкунанда оид ба вусъат додани паҳншавии пардохтҳои ғайринақдӣ, бахусус дар савдои ҷаҳонавӣ; мусоидат ба воридшавии хизматрасониҳои бонкии ҷаҳонавӣ дар деҳот миёни оилаҳои дорои сатҳи пастӣ даромад, аз ҷумла бо истифода аз воситаҳои алоқаи мобилӣ барои хизматрасониҳои молиявӣ; беҳтар намудани дастрасии хизматрасониҳо дар соҳаи маблағгузори кишри осебпазири аҳоли, бахусус занон ва ҷавонон; таҳия намудани Барномаи давлатии баланд бардоштани саводнокии молиявӣ аҳоли ва ғайраҳо».¹

Мавриди зикр аст, ки айни ҳол, дар бозори маблағгузори хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон 63 адад ташкилоти қарзии молиявӣ фаъолият менамоянд. Дар соли 2023 ҳаҷми қарзҳои хурди додашудаи ташкилотҳои

¹ Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 декабри соли 2016, №636 тасдиқ шудааст. Душанбе: ҚДММ «Контраст». 2016. 70-72с.

мазкур ҳамчун иштирокчиёни бозори маблағгузории хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон 13585,6 млн. сомони ро ташкил дода, 10,8 фоизи ММД-ро дарбар мегирад. Дар қиёс ҳиссаи қарзҳои хурди додашудаи ташкилотҳои маблағгузории хурд бошад, 36,28 фоизи ташкилотҳои қарзии молиявиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил мекунад. Тибқи натиҷаи ҷаҳзаҳои шумораи мизочони ташкилотҳои маблағгузории хурд ҳамагӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 577473 нафар буда, дороиҳояшон - 5568,43 млн. сомонӣ, воситаҳои асосӣ - 231,21 млн. сомонӣ, ҳаҷми бақияи қарзҳои хурд - 3740,05 млн. сомонӣ, сандуқи қарзии ТАҚХ -3348,12 млн. сомонӣ, ҳиссаи қарзҳои беэътимоди сандуқи қарзии ТАҚХ (бо % нисбати маблағи умумӣ) - 0,58 фоиз мебошад.

Аз таҳлилҳои илмӣ бармеояд, ки шумораи ташкилотҳои маблағгузории хурд сол аз сол кам гардида, ҳиссаи қарзҳои додашудаи ташкилотҳои маблағгузории хурд дар ҳаҷми умумии қарзҳои додашудаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ паст шуда, шумораи мизочон дар ташкилоти қарзии хурд ва фонди қарзии хурд тамоюли манфӣ дорад. Инчунин, сармоягузориҳои ТМХ коҳиш ёфта, қарзҳои ба таъхирафта бошад, афзудааст. Ҳиссаи сармояи ТМХ нисбат ба ММД солҳои охир поин рафтааст.

Баҳодиҳии вазъи хизматрасониҳои қарзии ташкилотҳои қарзии ҷумҳурий дар миқёси манотикӣ кишвар нишон медиҳад, ки минтақаҳо бо ҳам баробар набуда, аз ҳама ҳиссаи баландро минтақаи Суғд бо касби - 32,54 фоиз, минтақаи Хатлон - 26,54 фоиз ва шаҳри Душанбе - 21,73 дар соли 2023 соҳиб мебошанд. Пешниҳоди қарзҳои хурд ва хизматрасониҳои қарзҳои пасандозҳо дар бозори маблағгузории хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон наонқадар талаботи аҳолиро қонеъ карда метавонанд. Масъалаи дигар дастрасии қарзҳои хурд ба аҳолии ноҳияҳои дурдаст ғайримикрон аст.

Бинобар ин, мукамалсозӣ ва таъмини рушди устувори нишондиҳандаҳои фаъолияти ташкилотҳои маблағгузории хурд ва роҳҳои танзими бозори маблағгузории хурд дар шароити тағйирёбии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳим ба назар расида, аз он шаҳодат медиҳад, ки шумораи зиёди аҳоли, субъектҳои хоҷагидорӣ хурду миёна ва шаҳрвандони камдаромад ба ин раванд ҷалб гардида, сатҳи камбизоатӣ ва факр ба меъёрҳои нишондиҳандаҳои дурномаи ҳуҷҷатҳои стратегӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ қонунида шаванд.

Ба вуҷуд омадани қазияҳои дар боло зикр шуда, таҳқиқоти зиёди илмиро талаб мекунад. Ба андешаи мо пешниҳоди ғояҳои нави илмӣ-таҳқиқотӣ барои ташаккул ва раванқ додани маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки тавонад дар сатҳи паст қарзҳои камбизоатӣ ҳиссагузор бошад, муҳим баназар мерасад.

Дарҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Оид ба асосҳои назариявӣ ва амалии маблағгузории хурд таҳқиқоти илмӣ зиёде бурда шудааст, аз ҷумла: олимони хориҷӣ: Джонатан С., Муҳаммад Ю., Уксусова М., Мамута М.В., Сорокин А.С., Манапбаева Н., Светотовтсева Т.А., Гладкова В.Е., Уксуква М.С., Схадзе Н.В.,

А.В. Солодухина, Юрий В. К, Евгений А.М., Александр И.Е., Давлесов А., Ибраев Н., Югай Л.В., Ирсакова Ж., Омурзаков А.А. ва ғайраҳо дар ин самт паҷуҳиш намудаанд.

Дар ҳалқаи илмӣ олимони ватании Ҷумҳурии Тоҷикистон низ масъалаи маблағгузори хурд мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Дар самти мазкур Шариф Раҳимзода, Назаров Т.Н., Умаров Х.У., Хушвахтзода Қ.Х., Шарифзода Б.М., Ҳикматов У.С., Курбонов А., Ҷабборов А., Тағоев Ҷ.Х., Муминова Ф.М., Алибоева М., Таджибаева Д.А., Бурҳонов У.А., Машрапова Н.У, Мирсаидов М.Н. ва дигарон саҳми худро гузоштаанд.

Сарфи назар аз қорҳои илмӣ олимони мазкур баъзе аз ҷанбаҳои таҳқиқотӣ он, аз қабилӣ: асосҳои назариявӣ-услубии маблағгузори хурд, таҳлили арзёбии вазъи рушди маблағгузори хурд, амсиласозии иқтисодӣ-омории омилҳои рушди маблағгузори хурд дар шароити муосир, пешниҳоди илман асоснокӣ самтҳои асосии ташаккул ва раванқи маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти таъсири он ба сатҳи камбизоатӣ таҳқиқоти навро талаб мекунад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ. Қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ диссертатсионӣ бо Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, ҳадафҳои дарозмуҳлат ва афзалиятҳои рушди кишвар, ки аз ҷониби Президенти мамлакат дар паёмҳои худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2014-2023 ироа шудаанд, Стратегияи идоракунии молияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Барномаи бехатарии маҳсулоти озуқаворӣ ҚТ барои солҳои 2019-2023, Стратегияи сиёсати пулию қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 ва Дурнамои самтҳои асосии сиёсати пулию қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба муқаррароти назариявӣ ва амалии маблағгузори хурд робитаи бевосита дорад.

I. ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ:

Мақсади таҳқиқот аз асосноккунии муқаррароти назариявӣ-методӣ ва пешниҳоди тавсияҳои амалӣ оид ба ташаккул ва раванқи маблағгузори хурд ҳамчун воситаи муассири паст кардани сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аст.

Вазифаҳои таҳқиқот. Ҷиҳати расидан ба нуқтаи асосии мақсади гузошташуда дар диссертатсия илмӣ пешниҳоди ҳалли вазифаҳои зерин ба миён гузошта мешавад:

- омӯзиш ва тарзи муайян кардани асосҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ташаккул ва раванқи маблағгузори хурд дар шароити тағйирёбии иқтисодиёти ҷаҳони муосир;
- таҳқиқи хусусиятҳои илмӣ, принципҳо ва таҷрибаи амалии методикаҳои маблағгузори хурд бо ҳиссагузори аз фарогирии бештари аҳолии камбизоат;

- дар пасманзари арзёбии хоҳиши сатҳи камбизоатӣ ба роҳ мондани таҳлили қиёсии вазъи рушди маблағгузории хурд дар ҷумҳурӣ ва буриши минтақаҳои он;
- тавсияҳо оид ба мукамалсозии фаъолияти ташкилотҳои маблағгузории хурд бо назардошти иқтисодии имрӯза дар шароити тағйирёбии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- таҳияи дурнамои амсилаи регрессионӣ, чадвали SWOT-таҳлил ва дар асоси онҳо пешниҳоди масъалаҳои танзими давлатии ташаккул ва равнақи бозори маблағгузории хурд;
- баррасии таҷрибаи ташаккул ва рушди маблағгузории хурди мамолики хориҷӣ ва тавсияи хусусиятҳои амалишавандаи афзалиятноки он барои Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Объекти таҳқиқот ин ташкилотҳои маблағгузории хурд мебошад, ки нақши онҳо дар паст кардани сатҳи камбизоатии Ҷумҳурии Тоҷикистон афзалият дорад.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқот ин маҷмуи муносибатҳои иқтисодӣ ва равандҳо оид ба ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд дар ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравад.

Фарзияи илмӣ таҳқиқот. Ба сифати фарзияи асосии илмӣ таҳқиқот муқаррароте муайян карда шуд, ки дар ҳолати ҳалли таҷрибаи илман асоснок шуда, оид ба раванди маблағгузории хурд таъсири он ба паст кардани сатҳи камбизоатӣ афзоиш хоҳад ёфт. Аз ин рӯ ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд, тақмили фаъолияти ташкилотҳои маблағгузории хурд бо самтҳои гуногун, роҳҳои танзим давлатии иштирокчиёни бозори маблағгузории хурд ва таҳқиқи таҷрибаи мамолики пешқадами хориҷӣ дар шароити тағйирёбии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти баланди илмиро касб мекунад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асоси назариявии таҳқиқотро асарҳои донишмандони ватанӣ ва хориҷӣ дар самти маблағгузории хурд, санадҳои меъриёно қонунгузории низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон (қонунҳо, қарорҳои амрҳои раиси Бонки миллии Тоҷикистон ва қонунгузории ҳокимияти давлатӣ) ташкил медиҳанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Пешниҳоди методҳо ва муқаррароти назариявии дар диссертатсия баррасигардида, ба сатҳи дастовардҳои илми иқтисодшиносӣ асос меёбанд, ки дар таҳқиқоти илмӣ олимони хориҷию ватанӣ инъикос ёфтаанд. Дар диссертатсия инчунин, методологияи умумии илмӣ, ба монанди синтез, индуксия ва дедуксия, методҳои таҳлили муқоисавӣ, тасвири графикҳо ва ғайраҳо истифода шудаанд. Истифодаи методҳо ва методологияи зикршуда самаранокӣ ва асоснокӣ натиҷаҳо, ҳулосаҳо ва пешниҳодҳои илмиро таъмин намуданд.

Сарчашмаи маълумот. Сарчашмаҳои асосии маълумот ва озмоишии таҳқиқотро санадҳои меъриёно ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар

ташкilotҳои қарзии молиявӣ, маҷмуаҳои расмии омории Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Бюллетени омили бонкии Бонки миллии Тоҷикистон, ҳисоботи солонаи Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар ташкilotҳои қарзии молиявӣ, маводи иттилоотӣ ва таҳлилий, ҳуҷҷатҳои стратегӣ ва методӣ, нишондиҳандаҳо, меъёрҳо ва стандартҳо, ҳисоботи ташкilotҳои маблағгузории хурд, диссертатсияҳои докторӣ ва номзадӣ оид ба масъалаҳои омӯхташуда ва ба ин монанд, мақолаҳо ва маърузаҳои илмӣ-амалии муаллиф оид ба маблағгузории хурд ва ғайра ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар назди кафедраи молия ва қарзи факултети молиявӣ иқтисодии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ иҷро шудааст.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот дар асосноккунии пешниҳоди илмӣ масъалаҳои асосии ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон намудор шуда, аз самтҳои зерин иборат аст:

➤ дар асоси омӯзишҳои амиқи илмӣ доктринаҳои олимони хориҷию ватанӣ ҷанбаҳои асосии ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд дар иқтисодиёти ҷаҳони муосир муайян карда шуда, мафҳуми маблағгузории хурд ҳамчун шакли фаъолияти молиявӣ, ки мақсади он дар шароити муосир ҷалб намудани даромад, ба воситаи иҷрои хизматрасониҳои мухталифи молиявӣ, маъмулан ба аҳолии камбизоат ё субъектҳои хоҷагидорӣ хурду миёна аз кишрҳои гуногуни ҷомеа, дар асоси зарурати беҳтар кардани сатҳи зиндагӣ ва баланд бардоштани маърифати молиявӣ аҳоли мебошад, маънидод шудааст;

➤ таҳқиқ гардид, ки ба сифати хусусиятҳо ва принципҳои асосии ташаккул ва равнақи раванди маблағгузории хурд: дастрасии озод ба қарзҳои хурд, пешниҳоди микроқарзҳо ба шахрвандони камбизоат, махсусан занҳо, модарони танҳо ва оилаҳои серфарзанд, ки барои бозгашту истифодаи мақсадноки микроқарзҳо масъул хاستанд, қарзҳои хурд бидуни гарав дода мешаванд, ҳангоми истифодаи қарзҳои хурд системаи кафолати гуруҳӣ истифода мешавад, яъне гуруҳ барои пушонидани қарзи аъзоёнаш ҷавобгар мебошад, мусоидат ва рушди гуруҳҳо заминаи дастрасии ояндаи онҳоро ба қарзҳои хурд таъмин мекунад, маблағгузории хурд ба шахсони алоҳида ва хонаводаҳои камбизоат равона карда шудааст, ҳамчунин, микрокорхонаҳо ва хоҷагиҳои деҳқониву фермерӣ низ аз хизматҳои маблағгузории хурд бояд бархурдор бошанд, маблағгузории хурд ин фаъолиятест, ки дар худ симбиози ҳадафҳои иҷтимоӣ ва самараи тиҷоратиро таҷассум менамояд, дохил мешаванд;

➤ вазъи рушди маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва буриши минтақаҳои он таҳлил шуда, раванди маблағгузории хурд ва таъсири он ба пастравии сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон арзёбӣ гардида, амсилаи бисёрҷангаи иқтисодӣ-оморӣ аз рӯи нишондиҳандаи маблағгузории хурд бо 5 омили ба он таъсиррасон таҳия карда шуда, дар алоқамандии ҳеле зич қарор доштани онҳо муайян карда шуд;

➤ тавсияҳои илман асоснок кардашудаи тақмили фаъолияти ташкilotҳои маблағгузории хурд дар шароити иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла

масоили бехтаргардонии таҷрибаи маблағгузори хурд аз нигоҳи коркард ва тақмили маҳсулоту хизматрасониҳо, унсурҳои асосии тарҳрезии ташкилотҳои маблағгузори хурди устувор ва идоракунии пардохти қарзҳо ва пешгирии зарарҳо ҳамчун шартҳои муҳими устувори фаъолияти ташкилотҳои маблағгузори хурд пешниҳод карда шудааст;

➤ дурнамои маблағгузориҳои хурд аз рӯи амсилаи регрессионӣ коркардшуда, бо усули SWOT-таҳлил вазъи трафаҳои мусбӣ ва манфӣи бозори маблағгузори хурд нишон дода шуда, роҳҳои танзими давлатии ташаккул ва раванги маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешкаш шудааст;

➤ таҷрибаи ташаккул ва рушди маблағгузори хурд дар мамолики хориҷӣ омӯхта шуда, зикр шудааст, ки дар мамолики барвақтар татбиқсозиро оғоз карда, маблағгузори хурд бисёр ташаккул ёфта, ба зиёдшавии даромади хонаводаҳо мусоидат карда, барои рушди сармояи зехнӣ-инсонӣ шароит фароҳам овардааст. Он барои ашхоси воқеӣ, аз ҷумла ба бекорони дорои нуруи эҷодӣ ва соҳибкорӣ имкон додааст, ки барои оғози ин ва ё он фаъолият сармоя дастрас намуда, ягон намуди машғулияти ғайридаоварро ташкил намоянд. Инчунин, дар ин замина амалисозии ҷузъиёти муҳими таҷрибаи давлатҳои дар самти маблағгузори хурд ташаккулёфта тавсия гардидааст.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

➤ тавзеҳи моҳияти маблағгузори хурд ҳамчун хизматрасониҳои молиявӣ барои шахсон, ки имконияти дастрасии ин хизматрасониҳоро мувофиқи меъёрҳои бонкӣ надоранд, аз ҷумла: аҳолии камбизоат, соҳибкорони навқадам, муҳоҷирони эҳтиёҷманд, занҳои ташаббускор ва мубталои мушкили гардида ва ғайраҳо;

➤ хусусиятҳои илмӣ, принципҳо ва таҷрибаҳои амалии методикаҳои коргузори маблағгузори хурд бо фарогирии ҷалби бештари аҳолии камбизоат таҳқиқоти навро тақозо мекунад, ки дар сураати баинобат гирифтани онҳо ҳамчун заминаи воқеии рушди соҳаи хизмат мекунад;

➤ муайян кардани вазъи ҷойдоштаи рушди маблағгузори хурд ва мушкилоти соҳа дар пасманзари сатҳи камбизоатӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир аз зарурати гузаронидани таҳлилҳои қиёсӣ ва арзёбии амиқи илмӣ гувоҳӣ медиҳад;

➤ фаълкунонии ташкилотҳои маблағгузори хурд дар заминаи пешниҳоди роҳҳои тақмили фаъолият бо мақсади таъмини рушди устувори нишондиҳадаҳои молиявӣ-қарзии ташкилотҳо мавриди зарурати қорбарии идеяҳои навро тақозо мекунад;

➤ масоили асосии танзими давлатӣ бо мақсади инкишофи бозори маблағгузори хурд ва фароҳам овардани шароити мусоид ба аҳолии камбизоат-фақри осебпазир, субъектҳои эҳтиёҷманди хоҷагидорӣ хурд ва дастрасии онҳо ба захираҳои молиявӣ, ки метавонад ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои стратегии сатҳи паст кардани камбизоатӣ таъсиргузор бошад;

➤ таҷрибаи пешқадами мамолики хоричӣ дар самти ташаккул ва равнаки маблағгузории хурд зарурати омӯзишро дошта, пешниҳоди хусусиятҳои татбиқшавандаи онҳо барои дар амалияи Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳандозӣ кардан аҳамияти афзалиятнокро дорад.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки ҳулосаҳо ва пешниҳодоти дар диссертатсия дарҷгардида, ба мукамал гардидани донишҳои назариявӣю методии раванди ташаккул ва равнаки маблағгузории хурд мусоидат карда, як қатор пешниҳодҳои дар диссертатсия овардашуда, метавонанд татбиқи амалии худро дар низоми идоракунии соҳа ва ҳамчунин, дар фаъолияти ташкилотҳои маблағгузории хурд ва Бонки миллии Тоҷикистон бо дарназардошти манфиатҳои иқтисодии миллии пайдо кунад. Натиҷаҳои илмӣ, ҳулосаҳо ва тавсияҳои диссертатсионии пешниҳодшударо метавон, дар самти ташаккул ва равнаки маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокии ва саҳеҳии муқаррароти илмӣ, ҳулосаҳо ва тавсияҳои амалии таҳқиқот тавассути таҳлили пурраи қори муаллиф дар мавзуи таҳқиқшуда, маҷаллаҳои илмӣ, инчунин маълумоти ташкилотҳои маблағгузории хурд, натиҷаҳои пурсишҳои роҳбарони ташкилотҳои қарзии молиявӣ ва қарздорони соҳавӣ ва истифодаи дурусти усулҳои системавии ҳалли мушкилот таъмин карда шудааст. Ҳулоса ва тавсияҳо, ки дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ пешниҳод карда шуданд, ба мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот мувофиқ мебошанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисосии илмӣ. Мавзуи диссертатсияи номзадӣ ба бандҳои зерини шиносномаи феҳристи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 - Молия, муомилоти пулӣ ва қарз мувофиқ мебошад: 9.1.Назария, методология, консепсияҳо ва принсипҳои асосии муносибатҳои қарзӣ ҳамчун ҷабҳаҳои пайдоиши низоми қарзӣ; 9.3.Инқишофи инфрасохтори муносибатҳои муосири қарзӣ, шакл ва усулҳои қарздиҳӣ; 9.6.Қонунҳо ва тамоюлҳои рушди соҳаи қарзӣ; 9.7.Таҳаввулоти муносибатҳои қарзӣ; қонуниятҳо ва тамоюлҳои муосири рушд, муносибатҳои мутақобилаи қарз ва гардиши пулӣ, молия, бозори молиявӣ, тақвияти таъсири қарз ба истехсолот ва фурӯши маҳсулоти ҷамъиятӣ; 10.1.Ташаккули низоми бонкӣ ва инфрасохтори он дар шароити иқтисодии бозорӣ; 10.4.Муаммоҳои таъмини сиёсати мутавазунии бонкӣ дар раванди сармоягузорӣ, қарздиҳӣ ва ташаккули пасивҳои бонкӣ дар атрофи тамоми сарчашмаҳо ва захираҳо; 10.6. Рақобати байнибонкӣ; 11.5.Афзалиятҳои сиёсати пулино-қарзии муосир ва воқуниши бахши воқеӣ дар татбиқи он; 11.8.Танзими давлатии ташкилотҳои молиявӣю қарзӣ;

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Марҳилаҳои асосии қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ, аз қабилӣ: интиҳоби мавзӯ ва таҳияи нақшаи қорӣ; масъалаи асоснокунӣ ва мубрамияти мавзуи таҳқиқотӣ; мақсади гузашташуда дар диссертатсия ва иҷро намудани вазифаҳои он бо иштирок ва фаъолияти бевоситаи муаллифи диссертатсия гузаронида шудааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Мазмуни асосии диссертатсия аз тарафи муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ ва маводи конференсияҳои илмӣ назариявӣ ва амалии Ҷумҳурии Қазоқистон ва Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон, Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ш.Шоҳтемур, Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, Донишкадаи технология ва менеҷменти инноватсионӣ дар шаҳри Кӯлоб, тариқи мақолаву маърузаҳо нашру муҳокима гардида, баҳои мусбат гирифтаанд.

Муқаррароти алоҳидаи диссертатсия дар фаъолияти ташкилотҳои қарзии молиявии ҷумҳурӣ истифода шудаанд. Инчунин, маводи хусусияти методологӣ ва амалии доштаи қори илмӣ дар ҷараёни таълими факултетҳои иқтисодии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ҳангоми хондани дарсҳои лексионӣ гузаронидани машғулиятҳои амалӣ аз ҷанҷи «Назарияи молия», «Молия ва қарз» ва «Пул, қарз, бонк» мавриди истифода қарор гирифтаанд, ки санадҳои татбиқи онҳо маҳфузанд.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Аз рӯи мавзӯи диссертатсия 15 мақолаи илмӣ, аз он ҷумла 4 мақола дар нашрияҳои илмӣ, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасвӣ шудааст, бо нишондоди 7,5 ҷузъи ҷопӣ (4,6 ҷ.ҷ. аз муаллиф) нашр гардидаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсияи мазкур аз муқаддима, се боб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аст. Мағни асосии диссертатсия дар 193 саҳифаи матни ҷопии компютерӣ навишта шуда, шомили 17 ҷадвал, 10 расм ва 8 диаграмма мебошад.

II. МАЗМУНИ МУХТАСАРИ ҚОР

Дар муқаддимаи диссертатсия мубрами мавзӯи таҳқиқот асоснок шуда, мақсаду вазифаҳо, объект ва предмет муайян гардида, навгониҳои илмӣ ва аҳамияти амалии натиҷаҳои бадастоварда аз таҳқиқоти илмӣ дар бораи ташаккул ва раванқи маблағгузории хурд мухтасар маълумот дода шудааст.

Дар боби якум «Асосҳои назариявӣ – услубии ташаккул ва раванқи маблағгузории хурд», ҷанҷаҳои илмӣ ташаккул ва раванқи маблағгузории хурд дар иқтисодии ҷаҳони муосир, хусусиятҳо ва принсипҳои асосии ташаккул ва раванқи раванқи маблағгузории хурд ва методикаҳои маблағгузориҳои хурд бо фарогирии аҳолии камбизоат мавриди таҳқиқ ва натиҷагирӣ қарор гирифтааст.

Ҳамин тариқ, пас аз омӯختани доктринаҳои илмӣ олимони хориҷию ватанӣ оид ба маблағгузории хурд, ба ҷунин хулоса омадем, ки мафҳуми маблағгузории хурд ҳамчун шакли фаъолияти молиявӣ, ки мақсади он дар шароити муосир ҷалб намудани даромад, ба воситаи иҷрои хизматрасонӣҳои мухталифи молиявӣ, маъмулан ба аҳолии камбизоат ё субъектҳои хоҷагидории хурду миёна аз кишрҳои гуногуни ҷомеа, дар асоси зарурати

беҳтар кардани сатҳи зиндагӣ ва баланд бардоштани маърифати молиявии аҳоли мебошад. Бо назардошти ин маънидод метавон мафҳуми илмӣ маблағгузори хурдро ба ҷаҳор чанбаи муҳимми иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ҷудо намуд:

Якум, маблағгузори хурд ин шакли фаъолияти хизматрасонии молиявӣ барои субъектҳои хоҷагидорӣ хурду миёна ва аҳолии кишри дорои имкониятҳои маҳдуд мебошад;

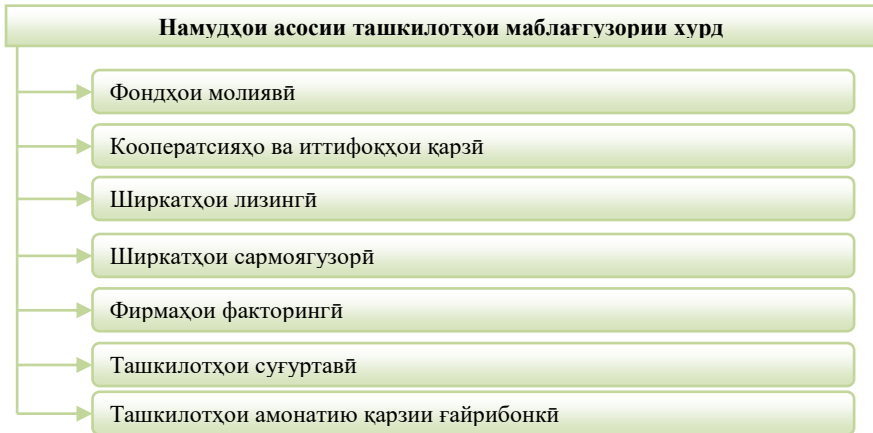
Дуюм, маблағгузори хурд ба сифати дастгирии молиявӣ дар ҳаҷми хурд пешниҳоди имкониятҳои васеъ намудани бозор ва паст кардани сатҳи камбизоатиро мефаҳмонад;

Сеюм, бар ивази иҷро намудани хизматрасониҳои молиявӣ маблағгузори хурд ба таъминкунандаш дар асоси шартномаи ҳамкорӣ фоидаи иқтисодӣ меорад;

Чаҳорум, баланд гардидани сатҳи маърифати молиявии аҳоли аз ширкат дар раванди баргузори ҷорабиниҳо ва ҳамкорӣ бо ташкилотҳои маблағгузори хурд.

Дар аввали пайдоиш ба сифати хизматрасонии маблағгузори хурд танҳо шакли қарздиҳии хурд роиҷ буд. Дар шароити имрӯза бошад, хизматрасониҳои маблағгузори хурд то рафт ташаккул ва раванқ ёфта истодааст. Метавон гуфт, ки маблағгузори хурд кунун доираи васеи хизматрасониҳоро дар бар мегирад, аз ҷумла: хизматрасониҳои қарздиҳии хурд, хизматрасониҳои пасандозкунии хурд, хизматрасониҳои суғуртакунӣ, хизматрасониҳои микролизингӣ ва ғайраҳо.

Аз рӯи шаклҳои хизматрасонӣ метавон ташкилотҳои маблағгузори хурдро ба чунин намудҳо ҷудо кард, (расми 1).

Расми 1. - Намудҳои асосии ташкилотҳои маблағгузори хурд.

Манбаъ: Таҳияи муаллиф

Фаъолияти ташкилотҳои маблағгузори хурд аз ташаккули низоми амалкунанда вобаста аст. Фаъолияти ташкилотҳо ва сохтори таркибии онҳо аз рӯйи уҳдадориҳои умумӣ-ҳатмӣ, уҳдадориҳои дохилиташкилотӣ ва тибқи қонунгузори қорӣ амал мекунанд. Ҳамин тариқ, нақши маблағгузори хурд дар ҳавасмандии худмашғулияти аҳолии камбизоат, ташаккул ва равнаки микробизнес аз ҷониби хоҷагиҳои хонаводагӣ дар деҳот ва ҳамчунон дастрасии аҳоли ба қарзҳои истеъмоли хеле бориз аст.

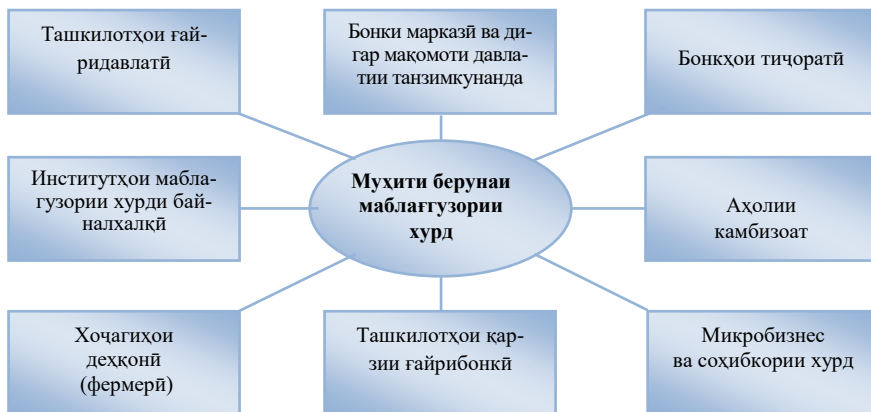
Иҷроиши вазифаҳои маблағгузориҳои хурд тавассути ташкилотҳои маблағгузори хурд амалӣ карда мешаванд. Таҷрибаи пешқадами таъсиси бомуваффақияти ташкилотҳои маблағгузори хурд исбот намуданд, ки расонидани хизматрасониҳои молиявӣ ба аҳолии камбизоат воситаи самаранокӣ камкунии аҳолии камбизоат буда, ҳамзамон метавонад бизнеси ғоидаовар бошад, (расми 2).

Расми 2. -Вазифаҳои маблағгузори хурд ва доираи иҷроиши онҳо.
Манбаъ: Таҳияи муаллиф

Ба ҳамагон маълум аст, ки ҳар як унсур иқтисодӣ дорои муҳити дохилӣ ва берунӣ мебошад. Таъсири байниҳамдигарии унсурҳои муҳити дохилӣ ва

берунӣ ин истеҳсоли маҳсулот ва ё хизматрасониҳо мебошад. Аммо унсурҳои муҳити берунаи маблағгузори хурд ба самаранокии фаъолияти он таъсири ҳамаҷониба мерасонад. Дар асоси омӯзиш, таҳлилу баррасӣ мо муҳити берунаи маблағгузори хурд дар иқтисодиётро бо чунин тарз пешниҳод менамоем, (расми 3).

Расми 3. -Муҳити берунаи маблағгузори хурд дар иқтисодиёт

Манбаъ: таҳияи муаллиф

Бо назардошти омодагии гурӯҳҳои муайяни аҳолии тавассути барномаҳои дастгирӣ маблағгузори хурд метавонад, ҳамчун воситаи муваффақтарин ва самараноки қарздиҳӣ дар бахши хусусии иқтисодиёт ва беҳтарсозии вазъи иҷтимоии аҳолии хизмат кунад.

Зикр меравад, ки дар шароити муосири тараққиёти иқтисодиёти ҷаҳон институтҳои маблағгузори хурд аз методикаи муҳталиф истифода менамоянд. Гарчанде, фаъолияти ташкилотҳои маблағгузори хурд дар мавриди қарздиҳӣ бо фаъолияти банкро монанд аст, аммо фалсафаи фаъолияти маблағгузори хурд аз банкро фарқ мекунад. Яъне аз рӯи асосҳои ғоявӣ ин ду институти қарзии молиявӣ бо мақсадҳои худ фарқ мекунанд. Аз ин рӯ, методикаи ин ду институти қарзии молиявӣ равишҳои ба худ хосро доро мебошанд. Дар мавриди ташкилотҳои маблағгузори хурд методикаи маблағгузори хурд ин маҷмуи амалиёт, қоидаҳо, роҳҳо, чараёнҳо ва усулҳои мебошад, ки дар раванди хизматрасониҳои молиявӣ ба мизочон истифода бурда мешаванд.

Мавҷудияти методикаҳои маблағгузори хурд яке аз шартҳои муҳими расонидани хизматрасониҳои молиявӣ ба аҳолии камбизоат ба шумор меравад. Зеро маҳз тавассути ҳамин гуна маҷмуи амалиёт, қоидаҳо, роҳҳо, чараёнҳо ва усулҳои хизматрасониҳои молиявӣ донорҳои асосӣ то ба аҳолии камбизоату фақри шадид рафта мерасанд. Масалан, ба сифати роҳҳои расонидани

хизматрасониҳои молиявии донорҳои асосӣ ба аҳолии камбизоату факри шадид ташкилотҳои ғайридавлатӣ, кооперативҳои қарзӣ ва бонкҳо баромад карда метавонанд. Дар намуди нақшавӣ онҳоро чунин тасвир ва арзёбӣ намудан мумкин аст, (ҷадвали 1).

Ҷадвали 1.-Методикаҳои нисбатан васеъ пахншудаи маблағгузори хурд

№ б/т	Навъи методика маблағгузори хурд	Минтақаи истифодашавӣ
1.	Қарзҳои инфиродӣ	Дар ҳама давлатҳо
2.	Моделҳои Громин Бонк	Бангладеш
3.	Моделҳои гурӯҳҳои ёрии байниҳамдигарӣ	Ҳиндустон
4.	Қарзҳои гурӯҳҳои масъулияти муштарак	Амрикои лотинӣ
5.	Моделҳои гурӯҳҳои кооперативӣ	Дар ҳама давлатҳо
6.	Моделҳои Бонкҳои кишоварзӣ	Амрикои лотинӣ
7.	Моделҳои Бонкҳои давлатии маблағгузори хурд	Индонезия, Таиланд, Малайзия
8.	Моделҳои лоиҳаҳои қарзӣ	Давлатҳои Осиё
9.	Моделҳои қарздиҳии мустақим тавассути бонкҳои тичорагӣ	Дар ҳама давлатҳо
10	Моделҳои қарздиҳии яқлухт	Ҳиндустон, Қирғизистон, Тоҷикистон
11	Моделҳои қарзҳои чаканаи бо ҳамдигар алоқаманд	Ҳиндустон

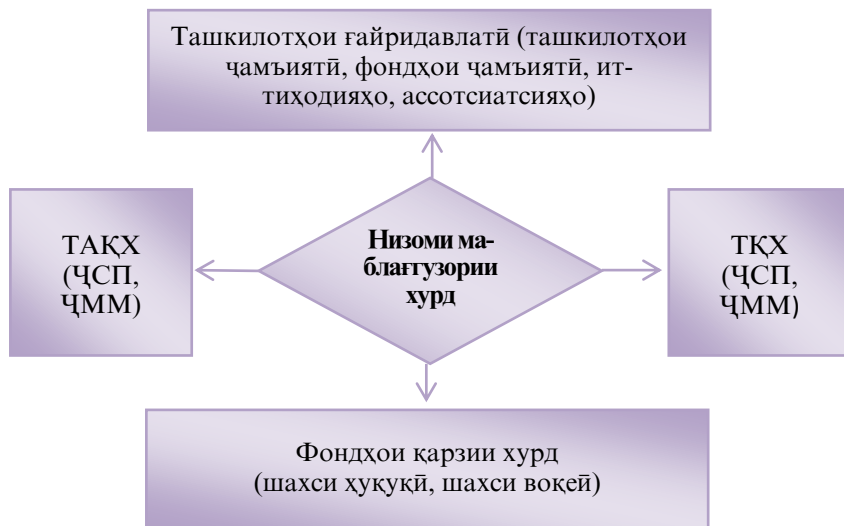
Манбаъ: Таҳияи муаллиф дар асоси маводи таҳлилшуда

Ҳамин тарик, дар таҷрибаи амалии маблағгузори хурд кулли ин методиқаҳоро ба ду навъ ҷудо мекунанд: а) методиқаҳои қарздиҳии индивидуалӣ (инфироӣ) ба аҳолии камбизоат; б) методиқаҳои, ки дар онҳо зимни қарздиҳӣ принципҳои баробарҳуқуқӣ риоя карда мешаванд, барои ташкилотҳои маблағгузориҳои хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия карда шудааст. Масъалаи маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди соҳибистиқлолӣ васеъ омӯхта шуда, дар ин самт бо мусоидати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бонки миллии Тоҷикистон нақшаи барномаҳои гуногун роҳандозӣ шуда, санадҳои меъёриро ҳуқуқӣ қабул гардида, низомии маблағгузори хурд марҳила ба марҳила ташаққул ва раванқ ёфта истодааст. Махсусан дар ин замина таъсири Ассоциатсияи ташкилотҳои маблағгузори хурди Тоҷикистон ва дастгирии молиявӣ техникаи ташкилотҳои байналмилалӣ назаррас мебошанд.

Дар боби дуюм «Таҳлили вазъи рушди маблағгузори хурд ва арзёбии сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», вазъи рушди маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва буриши минтақаҳои он, раванди маблағгузори хурд ва таъсири он ба паст гардидани сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва амсиласозии иқтисодӣ-омории омилҳои рушди маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил ва арзёбӣ гардидааст.

Фаъолияти маблағгузори хурд ҳамчун раванди дастрас намудани аҳолии камбизоат ва осебпазир ба хизматрасониҳои молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷики-

стон низ ташаккул ва тараққӣ карда истодааст. Барномаҳои маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мусоидати ташкилотҳо институтҳои молиявӣ байналхалқӣ, ташкилотҳои тичоратӣ ғайритичоратӣ маблағгузори хурд, механизми низоми бонкӣ, ташкилотҳои ғайрибонкию ғайридавлатӣ дар амал татбиқ гардида истодаанд. Таркиби низоми маблағгузори хурди Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар шакли нақшавӣ чунин тасвир кардан мумкин аст, (рас. 4).

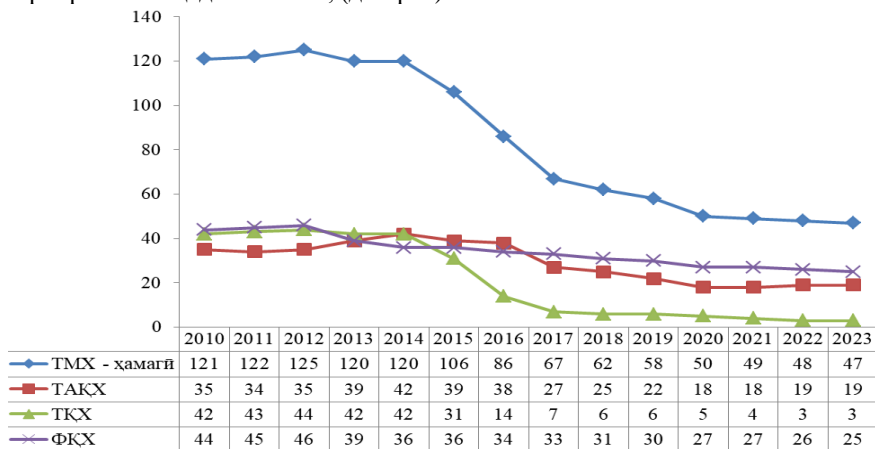
Расми 4.- Низоми маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Манбаъ: таҳияи муаллиф

Аз расми 4 маълум мегардад, ки иштирокчиёни фаъоли бозори маблағгузори хурд дар ҷумҳурӣ кӣҳо ҳастанд. Муаррифии доираи фаъолияти онҳо барои таҳқиқотчиёни оянда аз аҳаммият ҳолӣ нест. Инчунин, Ассотсиатсияи ташкилотҳои маблағгузори хурди Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо мақоматҳои идоракунии давлатӣ, Бонки миллии Тоҷикистон, ташкилотҳои байналхалқии маблағгузори хурд сари масъалаҳои тараққиёти ояндаи раванди маблағгузори хурд дар ҷумҳурӣ чораю тadbирҳои зарурӣ андешида, барои беҳтаршавии вазъи ташкилотҳои маблағгузори хурд ва болоравии сатҳи зиндагии аҳолии камбизоат мусоидат намуфта истодааст.

Мувофиқи маълумоти оморӣ дар ҳудуди Тоҷикистон ба ҳолати 31 декабри соли 2023 дар маҷмӯъ 63 адад ташкилоти қарзии молиявӣ (аз қабили: 1-адад бонки исломӣ, 14- адад бонки анъанавӣ, 1 -адад ташкилоти қарзии ғайрибонкӣ, 19 адад ташкилоти амонатии қарзии хурд, 3 адад ташкилоти қарзии хурд ва 25 адад фонди қарзии хурд) фаъолият менамоянд, ки дар асоси шакли

хизмаграсониҳои маблағгузори хурд бевосита шарикони бозори маблағгузори хурд ҳисобида мешаванд. Бо мақсади тавсифи нисбатан васеи теъдоди ташкилотҳои маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон диаграммаи зеринро пешниҳод менамоем, (диагр. 1).

Диаграммаи 1. -Динамикаи теъдоди ташкилотҳои маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, солҳои 2010-2023 (адад)

Манбаъ: таҳияи муаллиф аз рӯи маводи Бонки миллии Тоҷикистон. // Бюллетени оморӣ: 2011.№12(197).-85с., 2018.№12(281).-74с., 2019.№12(293).-82с., 2020.12(305).-78с., 2021.№12(316).-18с. 2022.№12(329).-19с.,2023.№12(341). -19

Аз маълумоти омории диаграммаи 1. мушоҳида мегардад, ки солҳои 2010-2023 тағйироти кулӣ дар динамикаи теъдоди ташкилотҳои маблағгузори хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал омадааст. Дар давраи солҳои 2010-2023 шумораи ташкилотҳои маблағгузори хурд ба миқдори 74 адад кам шудаанд. Дар ин давра 39 адад ташкилотҳои амонатии қарзии хурд, 16 адад ташкилотҳои қарзии хурд, 19 адад фондҳои қарзии хурд аз фаъолият монданд. Аз таҳлили таҳқиқи мо бармеояд, ки тамоюли камшавии ташкилотҳои маблағгузори хурд сабабҳои гуногуни худро дорад, вале метавон қайд кард, ки таъсири омилҳои тағйирёбии иқтисодӣ ҳаҷон дар давоми солҳои 2010-2023, бухронҳои пайдарпайи молиявӣ, зуҳуроти пандемия COVID-19, мувофиқат накардани фаъолияти ташкилотҳои маблағгузори хурд ба санадҳои меърию ҳуқуқӣ, талаботи нави Бонки миллии Тоҷикистон нисбати афзоиши ҳаҷми сармояи оинномавии танзимшаванда ва номукаммалии таъминоти амнияти молиявӣ ба чашм мерасанд.

Қобили қайд аст, ки дар ин раванд ҳаҷми қарзҳои додаи ташкилотҳои маблағгузори хурд дар ҳаҷми умумии қарзҳои додаи ташкилотҳои қарзии молиявии ҷумҳурӣ тамоюл ба рушд доранд, (диаграммаи 2).

Диagramмаи 2. -Хиссаи қарзҳои додаи ташкилотҳои маблағгузори хурд дар ҳаҷми умумии қарзҳои додаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ, (солҳои 2015-2023, ҳазор сомонӣ, %).

Манбаъ: Таҳияи муаллиф аз рӯи маводи дар асоси маводи Бонки миллии Тоҷикистон. // Бюллетени омили бонкӣ: 2018. №12(281).-59-63с., 2020. 12(305). 62-66, 2021. 12(316).-50-55с, 2022. №12(329).-51-55с., -2023. №12(341).-53-57с.

Таҳлили маълумоти омили диаграммаи 2 нишон медиҳад, ки дар давраи солҳои 2015-2023 ҳаҷми қарзҳои додаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ дар маҷмӯъ 2,5 баробар (аз 53 664 16 ҳазор сомонӣ то ба 13585573,1 ҳазор сомонӣ) ва ҳаҷми қарзҳои хурди додаи ташкилотҳои маблағгузори хурд бошад, ба андозаи 1,9 баробар (аз 2 613 864 ҳазор сомонӣ то ба 49 281 86,5 ҳазор сомонӣ) афзоиш ёфтааст. Ҳамчунин, хиссаи қарзҳои додаи ТМХ дар ҳаҷми умумии қарзҳои додаи ташкилотҳои қарзии молиявӣи ҷумҳури аз 48,71% то 36,28% ё худ 12,4 б.ф. кам шудааст. Яъне дар ин раванд, чунин хулоса кардан мумкин аст, ки ТМХ нисбати бонкҳо ва ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ дар мавриди додани қарзҳо новобаста ба рушди қарзҳои камфаъл буданд.

Дар диссертатсия динамикаи рушди шумораи мизочони ташкилотҳои маблағгузори хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи ташкилотҳои амонатии қарзии хурд, ташкилотҳои қарзии хурд ва фондҳои қарзии хурд дар давоми солҳои 2015 - 2023 мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд. Шумораи мизочони ташкилотҳои маблағгузори хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 307877 нафар дар соли 2015 то ба 577473 нафар дар соли 2023 расонида шуда, ба миқдори 269596 нафар зиёд гардидааст. Дар давраи таҳлилӣ шумораи мизочони ташкилотҳои амонатии қарзии хурд ба миқдори 284998 нафар зиёд ва мутаассифона камшавӣ дар ташкилотҳои қарзии хурд ба миқдори 12585 нафар ва фондҳои қарзии хурд ба миқдори 2817 нафар ба чашм мерасад. Саба-

би чунин камшавиро мо дар мушкилоти банақшагирии нодурусти фаъолияти маркетингӣ, баланд будани меъёри хизматрасониҳо, ноустувории фаъолияти ташкилотҳо дар бозори молиявӣ, ки садди роҳи инкишофи бизнеси хурду миёна мегардад, баҳогузори менамоем.

Таҳлилу баррасии маълумоти оморӣ солҳои 2015-2023 оид ба динамикаи рушди нишондиҳандаҳои асосии ташкилотҳои маблағгузори хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба мо маълум менамояд, ки дар ин давра дороиҳои ташкилотҳои маблағгузориҳои хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба миқдори 2643,43 млн. сомонӣ ва ё ба андозаи 1,9 баробар зиёд шудааст. Қарзҳои ТМХ ба миқдори 1725,99 млн. сомонӣ ва ё 1,86 баробар ва қарзҳои таъхирфтода бошад, ба миқдори 735,01 млн. сомонӣ ва ё 2,7 баробар афзудааст. Сармоягузориҳо аз 129 млн. сомонии соли 2015 то ба 3,05 млн. сомонӣ дар соли 2023 кохиш ёфта, воқеаҳои асосӣ дар ин давра ба миқдори 93,21 млн. сомонӣ ва ё ба андозаи 1,7 баробар зиёд шудааст. Ҳаҷми сармояи ТМХ дар ин давра ба миқдори 686,8 млн. сомонӣ ва ё ба андозаи 1,8 баробар инкишоф ёфта, вале мутаассифона, ҳиссаи он нисбат ба ММД ба андозаи 0,44 баробар кам гардидааст. Бақияи қарзҳои хурд дар ТМХ ба миқдори 1735,34 млн. сомонӣ ва ё ба андозаи 1,9 баробар, сандуқи қарзии ташкилотҳои амонатии қарзии хурд ба миқдори 1628,49 млн. сомонӣ ва ё ба андозаи 1,9 баробар зиёд гардида, ҳиссаи қарзҳои беъътимоди сандуқи қарзии ташкилотҳои амонатии қарзии хурд нисбати маблағи умумӣ ба андозаи 2,9 банди фоизӣ кам шудааст.

Баҳодихии вазъи хизматрасониҳои қарзии ташкилотҳои қарзии ҷумҳурӣ дар миқёси манотиқи кишвар нишон медиҳад, ки аз ҳама ҳиссаи балиandro минтақаи Суғд (32,54% дар соли 2023), баъдан минтақаи Хатлон (26,54% дар соли 2023) ва шаҳри Душанбе (21,73 дар соли 2023) соҳиб мебошанд. (Дар саҳифаи 4 хаст ин суҳан) Дар давраи таҳлилии вилояти Хатлон - 2,9 баробар, ш. Душанбе - 2,5 баробар, НТЧ - 2,9 баробар, вилояти Суғд 2,18 баробар ва ВМКБ – 1,6 баробар зиёд шудааст. Мавриди зикр аст, ки новобаста ба тамоюлҳои рушди қарзҳо дар манотиқи кишвар ҳиссаи вилояти Суғд – 5,16% ва ВМКБ – 0,82% дар ҳаҷми умуии қарзҳои хурд кам гардидааст.

Таҳлилҳои илмӣ нишон медиҳад, ки дар қиёс бо ташкилотҳои маблағгузориҳои хурди кишварҳои хориҷӣ пешниҳоди қарзҳои хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фоизи баланд ва муҳлати кӯтоҳро дарбар гирифта, гувоҳ аз сатҳи на онқадар хуби хизматрасониҳо аст. Инчунин, аз 47 ташкилоти маблағгузори хурд шумораи ками иштирокчиён дар бозори маблағгузори хурд мавқеи ҳалқунанда ва фаъолияти самаранок доранд. Аз ин хотир, барои пешниҳоди қарзҳои дарозмуддат захираҳои дарозмуддат лозим мебошад.

Бинобар ин, таҳлилии қиёсии хизматрасониҳои маблағгузори хурд дар асоси меъёрҳои таҳлилии гузаронида мешаванд. Масалан, ба сифати меъёрҳои (критерияҳои) таҳлилии - қиёсии нишондиҳандаҳои зерин хизматрасонӣ карда метавонанд: 1) дастраси аҳолии камбизоат гардидани хизматрасониҳои моли-

явии ташкилотҳои маблағгузори хурд; 2) харочоти трансаксионнии дастраси хизматрасониҳои молиявии ташкилотҳои маблағгузори хурд; 3) вақти (муҳлати) гирифтани микроқарзҳо; 4) шартҳои пардохти микроқарзҳо; 5) меъёрҳои фоизи микроқарзҳо; 6) ҳавасмандӣ ба сари вақт баргардонидани микроқарзҳо ва пардохти онҳо; 7) такрорёбии амалиёти қарздиҳӣ; 8) амалиёти дастрас гардидан ба қарзҳои хурд; 9) амалиёти додани ариза ба сари гирифтани микроқарзҳо ва гирифтани ҷавобҳо ба сари аризаҳои додашуда; 10) гузоштани гаравҳои ба сари таъмини бозгардонидани микроқарзҳои гирифташуда.

Инҳо меъёрҳои асосие буданд, ки зимни гирифтани қарзҳои хурд ва дигар хизматрасониҳои маблағгузори хурд қариб ҳамаи ташкилотҳои молиявии расмӣ, нирасмӣ ва ғайрирасмӣ истифода менамоянд. Аз ин рӯ, меъёрҳои дар боло зикргардидаро истифода намуда, таҳлили қиёсии хизматрасониҳои молиявии ташкилотҳои маблағгузори хурдро дар муқоиса бо хизматрасониҳои молиявии судхӯрон, бонкҳои тичоратӣ ва барномаҳои, ки давлат мавриди молиявӣ қарор додаст, дида мебароем, ҷадвали 2).

Ҷадвали 2.-Таҳлили қиёсии хизматрасониҳои ташкилотҳои маблағгузори хурд

Меъёрҳо (критерияҳо)	Судхӯрон	Бонкҳои тичоратӣ	Барномаҳои давлатии молиявӣ	Хизматрасониҳои ташкилотҳои маблағгузори хурд
Дараҷаи дастрас шудан ба ХМ	балад	паст	паст	балад
Хароҷоти дастрас ба Х/маблағгузори хурд	паст	хеле балад	хеле балад	паст-миёна
Вақти дастрасии микроқарзҳо	хеле ҷӯтоҳ	хеле дароз	хеле дароз	ҷӯтоҳ
Шартҳои пардохт	тағйирёбанда ва кагъӣ	тағйирёбанда ва сабук	тағйирёбанда ва сабук	чандир
Ставқаҳои фоизӣ	хеле балад	паст ва хело ҳам дастрас	паст, хело ҳам дастрас ва ёридиҳанда	дастрас ва қобили қабул
Ҳавасмандӣ	нест	нест	нест	тақрори қарзҳо бо пасткунии фоизи қарзҳо
Такроршавии гирифтани қарзҳо	мумкин аст	мумкин, аммо бо эҳтимолияти кам	мумкин, аммо бо эҳтимолияти кам	хатти қарзии бозғайимод
Амалиёти дастрас ба микроқарзҳо	хеле босуръат	вақти бисёрро мегирад ва мураккаб аст	вақти бисёрро мегирад ва мураккаб аст	оддӣ ва босуръат аст
Амалиёти додани ариза ба сари гирифтани микроқарзҳо	ғайрирасмӣ,	хастакунанда ва мураккаб	хастакунанда ва мураккаб	оддӣ ва расмӣ
Гарав ба сари бозгардонидани қарзи гирифташуда	хатмӣ мебошад	хатмӣ мебошад	хатмӣ мебошад	хатмӣ нест. Вазъи иҷтимоӣ худ гарав аст

Манбаъ: Ҷадвал дар асоси таҳлили маводи ҷамъовардашуда аз ҷониби муаллиф таҳия гардидааст.

Ташкилотҳои маблағгузори хурд дар баҳши паст қардани сатҳи камбизоатӣ, нақши муҳимро мебозанд. Имрӯзҳо дар давлатҳои гуногуни дунё, аз қабили Бангладеш, Ҳиндустон, Индонезия, Боливия, Камерун, Эфиопия, Гамбия, Гана, Мадагаскар, Марокко, Непал, Перу, Филиппин, Уганда, Замбия ва ғ.

ҳазорҳо ташкилотҳою муассисаҳои маблағгузори хурд машғули расонидани хизматрасониҳои маблағгузори хурд ба аҳолии камбизоат мебошанд. Дар давлатҳои собиқ шуравӣ, аз ҷумла дар Белоруссия, Украина, Россия, Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон ва Тоҷикистон раванди маблағгузори хурд дар марҳилаи гуногуни ташаккулёбию тараққи қарор дорад.

Қоҳиши сатҳи камбизоатӣ ҳамчун вазифаи муҳими афзалиятноки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф шудааст. Паст гардидани сатҳи камбизоатӣ дар солҳои соҳибистиклолии Тоҷикистон аз бисёр ҷиҳат ба рушди иқтисодӣ алоқаманд буда, дар нағиҷаи таъмини рушди устувори макроиқтисодӣ, беҳдошти вазъи иҷтимоию сиёсӣ дар кишвар ба даст омадааст. Масалан сатҳи камбизоатӣ аз 53,5 фоизи соли 2007 то 21,2 фоиз дар соли 2023 қоҳиш ёфтааст. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки сатҳи зиндагии аҳолии кишвар тадриҷан бо назардошти нишондиҳандаҳои таъминоти хонаводагӣ беҳтар гашта истодааст, (диаграммаи 3).

Диаграммаи 3: -Раванди маблағгузори хурди ТМХ барои беҳдошти вазъи иҷтимоию иқтисодии кишвар ва қоҳиши сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 2007-2023, ҳазор сомонӣ, %).

Манбаъ: таҳияи муаллиф дар асоси Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» [манбаи электронӣ]. URL: <http://prezident.tj/node/32191> (санаи истифодабарӣ: 29.12.2023). Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан. // Продовольственная безопасность и бедность №4 – 2018.84 (114)с. Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2012. Душанбе – 2010. 6 (67)с. Бонки миллии Тоҷикистон. // Бюллетени омили бонкӣ: 2015.№12(245).-66с 2018.№12(281).-52с., 2020.12(305).54с, 2021.12(316).-53с, 2022.№12(329).-54с., -2023.№12(341).-55с.

Аз диаграммаи 3 мушоҳида мегардад, ки дар раванди паст кардани сатҳи камбизоатӣ маблағгузори ташкилотҳои қарзии молиявӣ, аз ҷумла ташкилотҳои маблағгузори хурд ба воситаи дастгирии соҳаҳои иҷтимоию иқтисодии фаъолиятҳои соҳибкорӣ назаррас аст. Таҳлилҳои оморӣ нишон медиҳанд, ки

дар давоми солҳои 2007-2023 ба андозаи 32 646 141,7 ҳазор сомони қарзҳои хурд аз ҷониби ташкилотҳои маблағгузори хурд ҷиҳати паст кардани сатҳи камбизоатӣ, шуғлноки, баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии мардум, афзоиши даромаднокии аҳоли ва аз ин ҳисоб таъминоти нишондиҳандаҳои хонаводагӣ дар доираи маҷмуи шаклҳои гуногуни хизматрасониҳои молиявӣ дода шудааст.

Бинобар ин, рушди маблағгузорию ғаёлкунонии ташкилотҳои маблағгузори хурд ва таъсири он ба сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳим арзёбӣ мегардад. Рушду инкишофи онҳо аз он шаҳодат медиҳад, ки шумораи афзояндаи мардум ба ин раванд ҷалб карда шаванд. Азбаски сухан дар бораи аъзои камдаромади ҷомеа меравад, ки вазъияти онҳо то ҳаде хатарнок аст, мушкилоти мавҷудаи ташкилотҳои маблағгузори хурд, метавонанд вазъи онҳоро боз ҳам бадтар созанд ва ин ба вазъи бозори молиявӣ ҷумҳурӣ таъсири манфӣ мерасонад. Бо назардошти муайян кардани мушкилоти ҷойдошта, пешниҳоди роҳҳои ҳалли он ва таъсири раванди маблағгузори хурди ТМХ-ро ба соҳаҳои иҷтимоию иқтисодӣ дида мебароем.

Ташкилотҳои маблағгузори хурди ҷумҳурӣ аҳоли ва бизнеси хурду миёнаро дар соҳаҳои мухталифи иқтисодӣ ҷумҳурӣ хизматрасонӣ менамоянд. Таҳлили динамикаи қарзҳои додаи ташкилотҳои маблағгузори хурд барои соҳаҳои иқтисодӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2015-2023 нишон медиҳад, ки дар давраи таҳлил ҳаҷми умумии қарзҳои мазкур ба андозаи 1,9 баробар тамоюл ба афзоиш доранд. Аммо як нуқта нигаронкунанда аст, ки дар давраи таҳлил дар ҳаҷми қарздиҳии ТМХ ба соҳаҳои сектори воқеии иқтисодӣ тамоюли камшавӣ ба назар мерасад. Ҳаҷми қарздиҳии ТМХ ба соҳаҳои хӯроки ҷамъиятӣ, саноат ва дигар соҳаҳои умумӣ кам гардидааст. Ҳамчунин, дар мавриди қарзҳои истеъмоли тамоюли рушд ҷой дорад, яъне дар давраи солҳои 2015-2023 ҳаҷми қарзҳои додаи ташкилотҳои маблағгузори хурд ба соҳаи истеъмолат ба миқдори 1 355 502,9 ҳазор сомони ва ё ба андозаи 3,2 баробар зиёд шуданд.

Мушоҳида мегардад, ки хизматрасонии намудҳои пасандозӣ, аз ҷумла: меъёри фоизи солона, муҳлат ва ҳаҷми маблағи ҳадди ақал барои кушодани пасандоз дар ташкилотҳои маблағгузори хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон гуногун буда, фосилаи фоизи солонаи додаи қарзҳои хурд ва пасандоз дар ТМХ хеле фарқкунанда буда, барои оилаҳои камбизоат, инчунин камдаромад наонқадар қулай мебошад. Бинобар ин, ташкилотҳои маблағгузори хурди Ҷумҳурии Тоҷикистонро зарур аст, ки вобаста ба ғаёлияти хизматрасонии кушодани пасандозҳо ва қорбарӣ бо мизочон аз усулҳои муосири маркетинг истифода наоянд. Тамоюлҳои пасандозҳои ташкилотҳои маблағгузори хурди Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар солҳои 2015-2023 дида мебароем, (диаграммаи 4).

Диаграммаи 4. -Тамоюлҳои рушди пасандозҳои (амонатҳои) ташкилотҳои маблағгузори хурд дар солҳои 2015-2023 (млн. сомони).

Манбаъ: таҳияи муаллиф аз рӯи маводи маводи Бонки миллии Тоҷикистон. // Бюллетени омили бонкӣ: 2015.№12(245).-96-97с., 2020.12(305).-60,70,87,94с., 2021.12(316).-26,50,60,63с., 2022.№12(329).-27, 28,50,60с., 2023.№12(341).-19,28,29,50,60с.

Таҳлили муқоисаи солҳои 2015-2023 дар диаграммаи 4 аз он гувоҳӣ медиҳад, ки ҳаҷми пасандозҳо (амонатҳо)-и ташкилотҳои маблағгузори хурд ба миқдори 1010,82 млн. сомони ва ё 3,3 баробар зиёд шуда, тамоюли рушди нишондиҳандаи мазкурро таъмин намудааст. Дар ин давраи таҳлилӣ ҳаҷми амонатҳои дархостшаванда ба пули миллии 82,24 млн. сомони ва ё 1,9 баробар, миқдори амонатҳои дархостшаванда ба асыри хориҷӣ 34,54 млн. сомони ва ё 1,8 баробар афзудааст. Боиси нигарони аст, ки миқдори амонатҳои дархостшаванда дар ташкилотҳои маблағгузори хурд кам буда, ҳиссаи амонатҳои дархостшаванда ба пули миллии аз 19 фоизи соли 2015 то ба 11,4 фоиз дар соли 2023 паст шудааст. То ҳол, нигоҳдории пасандозҳо бо асыри хориҷӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки дар дасти аҳоли ҳаҷми кифоӣ асыри хориҷӣ боқӣ монда, ҳамчун воситаи бовариноки пардохт ва сатҳи баланди боварӣ ба устуворӣ ва эътимодноки нисбат ба нигоҳдории маблағҳои пулӣ ҳамчун пасандоз ба ҳисоб меравад.

Дар диссертатсия барои муайян кардани омилҳои таъсиррасон ба рушди маблағгузориҳои хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлили коррелясионӣ-регрессионӣ гузаронида шудааст. Чунин омилҳо интихоб гардидаанд: X_1 - Бақияи пасандозҳо дар ТҚМ, X_2 - Дорониҳои ТҚМ, X_3 - Ҳаҷми сандуқи қарзӣ, X_4 - Захираҳои бонкӣ, X_5 - Сармояи ТҚМ, X_6 - Даромади пулии аҳоли бошанд. Аз ин лиҳоз, фарзияи иқтисодӣ-оморӣ пешниҳод шудааст, ки маблағгузориҳои хурд таҳти таъсири бевоситаи омилҳои дар боло зикршуда инкишоф меёбад. Барои тафтиши ин фарзия ва баҳодиҳии вазъи муносири таъсири нишондиҳандаҳои молиявӣ зикршуда ба маблағгузориҳои хурд татбиқи таҳлили коррелясионӣ-регрессионӣ ба мақсад мувофиқ аст. Бо ин мақсад аз маълумоти оморӣ нишондиҳандаҳои молиявӣ маблағгузориҳои хурди Ҷумҳурии Тоҷикистон аз солҳои 2010-2023 истифода карда, омилҳои ба он таъсиррасон муайян карда шуд, (ҷадвали 3).

Ҷадвали 3. -Натиҷаҳои амсиласозии регрессиони бисёрченака.

НАТИҶАҲОИ ҶАМЪБАСТИ			
<i>Оморӣ регрессионӣ</i>			
Кoeffитсиенти коррелятсияи маҷмӯӣ	0,9664		
Кoeffитсиенти детерминатсияи маҷмӯӣ	0,9339		
Кoeffитсиенти детерминатсияи меъёрӣ	0,8309		
Ҳадогии стандартӣ	1866,8384		
Мушоҳидаҳои оморӣ	14		
<i>F</i> -меъёри Фишер	51,775		
	Параметрҳои муодилаи регрессия	Ҳадогии стандартии параметрҳо	<i>t</i> -оморӣ Студент
X3	0,3904	0,1493	2,6155
X4	0,8288	0,6807	1,2175
X6	0,0021	0,0023	0,8988

Манбаъ: Таҳияи муаллиф.

Дар маҷмӯи муайян карда шуд, ки омилҳои X_3 , X_4 ва X_6 дорои аҳамият, моҳият ва таъсирҳои қобили қабул буда, аз ҷиҳати иқтисодӣ-оморӣ чунин таъсир дода мешаванд:

➤ $b = 0,39$ маънои онро дорад, ки ҳангоми ба 1 млн. сомонӣ афзудани бузургии сандуки қарзӣ нишондиҳандаи ҳаҷми қарзҳои хурд ба 390 ҳаз. сомонӣ меафзояд, агар омилҳои боқимондаи амсила бетағйир бошанд.

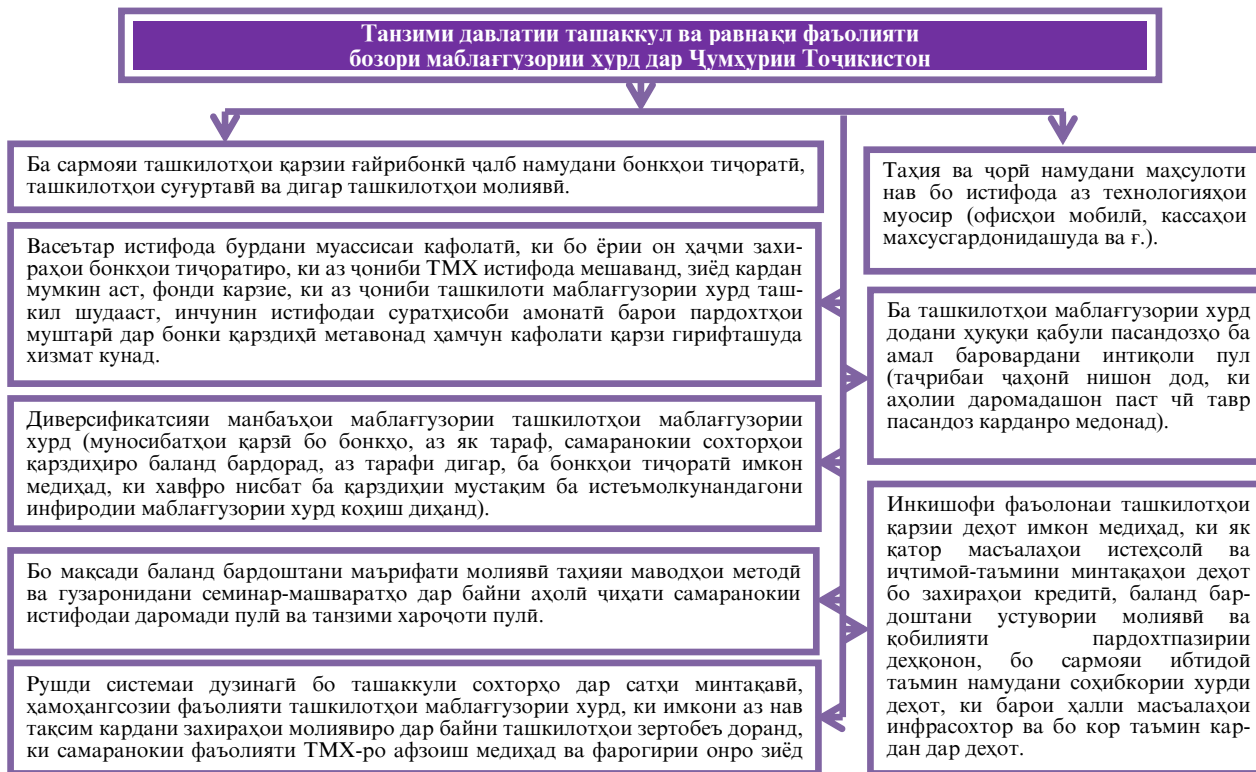
➤ $c = 0,828$ маънои онро дорад, ки ҳангоми ба 1 млн. сомонӣ афзудани ҳаҷми захираҳои бонкӣ, нишондиҳандаи ҳаҷми қарзҳои хурд ба 828 ҳаз. сомонӣ меафзояд, агар омилҳои боқимондаи амсила бетағйир бошанд.

➤ $d = 0,002$ маънои онро дорад, ки ҳангоми ба 1 млн. сомонӣ афзудани даромади пулии аҳоли, нишондиҳандаи ҳаҷми қарзҳои хурд ба 2 ҳаз. сомонӣ меафзояд, агар омилҳои боқимонда бетағйир бошанд.

Ин натиҷаҳо ҳосил аз амсиласозии иқтисодӣ-оморӣ буда, дар диссертатсияи муаллиф муфассал оварда шудааст.

Дар боби сеюми диссертатсияи муаллиф «Самтҳои асосии ташаққул ва раванқи маблағгузориҳои хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», тақмили фаъолияти ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд дар шароити иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон, танзими давлатии ташаққул ва раванқи бозори маблағгузориҳои хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҷрибаи хориҷии рушди маблағгузориҳои хурд ва имконоти истифодаи онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд.

Дар доираи диссертатсия бо назардошти вазъи имрӯзаи иқтисодии ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд муаллиф тақмили фаъолияти ташкилотҳои маблағгузориҳои хурдро яке аз самтҳои рушди устувори нишондиҳандаҳои молиявӣ қарзии ташкилотҳо арзёбӣ намуда, онро дар се ҷабҳа мавриди омӯзишу баррасӣ қарор дода, ба шароити иқтисодиёти ҷумҳурӣ нигоҳ карда, фикру пешниҳодоти хурд дар диссертатсия натиҷагирӣ намудааст. Инчунин дурнамои рушди қарзҳои хурд аз рӯи амсилаи регрессионӣ ва нақшаи таҳлили - SWOT бо муайян кардани вазъи тарафҳои мусбӣ ва манфӣ, ки метавонанд ба ташаққул ва рушди бозори маблағгузориҳои хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсир расонанд, таҳия гардидааст. Илова бар ин, танзими давлатии ташаққул ва раванқи фаъолияти бозори маблағгузориҳои хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тариқи зерин пешниҳод гардидааст (расми 5).

Расми 5.-Танзими давлатии ташаккул ва равнақи фаъолияти маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Манбаъ: Таҳияи муаллиф.

ХУЛОСА ВА ТАВСИЯҲО

Нагиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Дар ҷамъбаст оид ба мавзӯи диссертатсия «Ташаккул ва раванқи маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чунин хулосаҳои илмӣ қаноатманд гардидем:

1. Аз рӯйи омӯзиши ҷанбаҳои илмӣ ташаккул ва раванқи маблағгузори хурд дар иқтисодиёт муайян карда шуд, ки маблағгузори хурд маънои хизматрасониҳои молиявӣ ба аҳолии камбизоат ва дорои имкониятҳои маҳдуди молиявиро бо мақсади беҳтарсозии сатҳи зиндагӣ ва рушди хоҷагидорӣ соҳибқорӣ хурду миёна ифода мекунад. Аз ин рӯ, зуҳури раванди маблағгузори хурд ҳамчун як падидаи муҳимми иқтисодӣ дар шароити муосир зарурати воқеӣ дорад. Дар асоси таҳқиқоти илмӣ илова карда шуд, ки дар шароити имрӯза маблағгузори хурд ҳамчун низоми институтҳои маблағгузори хурд барои аҳолии камбизоат ва дорои имкониятҳои маҳдуди молиявӣ намунаҳои хизматрасониҳои молиявии зеринро пешниҳод менамояд, аз қабили: хизматрасониҳои қарзӣ; хизматрасониҳо оид ба қушодан ва нигоҳдори пасандозҳо; хизматрасониҳои суғуртавӣ; хизматрасониҳои иҷоравӣ; хизматрасониҳои кафолатӣ; хизматрасониҳо оид ба интиқоли маблағҳои пулӣ; хизматрасониҳои бахши мубодилаи асъорҳо ва ғайраҳо. [1-М]

2. Фаъолияти институтҳои маблағгузори хурд аз унсурҳои асосӣ: 1) муқаддима, мақсад ва фалсафаи қорӣ ташкилот; 2) механизми идорақунӣ, аз ҷумла менечерони ҷузбу томҳо ва филиалҳои зерсохтори ташкилот; 3) низоми идорақунии технологияи иттилоотӣ кумуникатсионӣ; 4) асоси захираҳои инсонӣ; 5) бунёди захираҳои молиявӣ; 6) инфрасохтор - биноҳо, нақлиёт, кумуникатсия ва ғ.; 7) маҳсулот ва хизматрасонӣ; 8) методология ва инструментҳо; 9) шабакаи филиалҳо; 10) низоми расонидани хизматҳо (хизматрасониҳо) - шабакаи марказҳо, бонкҳо, нозирон ва ғ.; 11) низоми назорати дохилӣ. Дар миёни қисматҳои гуногуни унсурҳои институтҳои маблағгузори хурд аз ҳама муҳимтаринашон фалсафаи фаъолияти эътибори онҳо ба шумор мераванд. Ин унсур ба тарзи қор, принсипҳои фаъолияти институтҳои маблағгузори хурд таъсири бевосита мерасонанд. [2-М]

3. Мавриди зикр аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маблағгузори хурд ҳамчун раванди дастрасии аҳолии камбизоат ва дорои имкониятҳои маҳдуди молиявӣ ба хизматрасониҳои молиявӣ ташаккул ва раванқ ёфта истодааст. Дар ин ҷо ёдовар шудан аз барномаҳои махсуси маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо мусоидати ташкилотҳои институтҳои байналхалқӣ молиявӣ, ташкилотҳои тичоратӣ ҷамъиятӣ, механизми низоми бонкӣ, ташкилотҳои ғайрибонкӣ ва ғайридавлатӣ дар амал таъбиқ гардида истодаанд. Гарчанде падидаҳои аввалини раванди маблағгузори хурд дар ҷумҳурии мо аз ҷониби ташкилотҳои байналхалқӣ дар шаклҳои гуногун ба мисли: ёрмандӣ дар шакли маводи озуқа, либосворӣ, доруворӣ ва ғайраҳо барои аҳолии камбизоат ҳанӯз то охири солҳои 1996 арзи вучуд дошт, вале таҳқиқот ошкор месозад, ки раванди маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли

1996 то 2000 оғоз шудааст. Ин раванд ба оғози фаъолияти созмонҳои байнал-милалӣ, аз ҷумла: «Merci Corps», «ACTED», «Care Internasion», «АгроАксияи Олмон», Фонди «Сорос», Фонди «Оғохон», «Counterpart Consortium», Барномаи «Рушди СММ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» марбут аст.[10-М]

4. Коҳиши сатҳи камбизоатӣ ҳамчун вазифаи муҳимми афзалиятноки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи ҳуҷҷатҳои стратегӣ эътироф шудааст. Паст гардидани сатҳи камбизоатӣ дар солҳои соҳибистиклолии Тоҷикистон аз бисёр ҷиҳат ба рушди иқтисодӣ алоқаманд буда, дар натиҷаи таъмини рушди устувори макроиқтисодӣ, беҳдошти вазъи иҷтимоӣ сиёсӣ дар кишвар ба даст омадааст. Натиҷаи таҳқиқоти бучети хонаводаҳо нишон медиҳад, ки ҳамасола нишондиҳандаи камбизоатӣ коҳиш ёфта истодааст. Масалан сатҳи камбизоатӣ аз 53,5 фоизи соли 2007 то 21,2 фоиз дар соли 2023 коҳиш ёфтааст. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки сатҳи зиндагии аҳолии кишвар тадриҷан ба назардошти нишондиҳандаҳои таъминоти хонаводагӣ беҳтар гашта истодааст. Таҳлилҳои оморӣ нишон медиҳад, ки дар давоми солҳои 2007-2023 ба андозаи 32646141,7 ҳазор сомонӣ қарзҳои хурд аз ҷониби ташкилотҳои маблағгузори хурд барои паст кардани сатҳи камбизоатӣ, рушди фаъолияти соҳибқори хурд ва шуғлноки, баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии мардум, афзоиши даромаднокии аҳоли ва аз ин ҳисоб таъминоти нишондиҳандаҳои хонаводагӣ дар доираи маҷмуи шаклҳои гуногуни хизматрасониҳои молиявӣ дода шудааст.[3-М]

5. Арзёбии раванди маблағгузори хурд ва таъсири он ба пастравии сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки ҳиссаи қарзҳои додасудаи ташкилотҳои маблағгузори хурд дар қарздиҳии хурди ташкилотҳои қарзии молиявӣ дар солҳои охир кам шудааст. Ташкилотҳои маблағгузори хурди ҷумҳурӣ, аҳоли ва бизнеси хурду миёнаро дар соҳаҳои мухталифи иқтисодиёти ҷумҳурӣ хизматрасонӣ менамоянд. Аммо нуктаи нигаронкунанда ин аст, ки дар давраи таҳлил ҳаҷми қарздиҳии ТМХ ба соҳаҳои бахши воқеии иқтисодиёт тамоюли камшавӣ ба назар мерасад. Вазъи хизматрасониҳои қарзии ташкилотҳои қарзии молиявӣ дар миқёси манотиқи кишвар дар сатҳи нобаробар мебошанд. Махсусан ташкилотҳои маблағгузори хурд нисбати бонкҳо ва ташкилотҳои қарзии ғайрибонкӣ дар мавриди додани қарзҳо дар минтақаҳо новобаста ба рушди қарздиҳӣ камфаъл мебошанд. Мушоҳида мегардад, ки теъдоди ташкилотҳои маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон давоми солҳои охир аз замони таҳия ва қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузори хурд» рӯ ба коҳиш ёбӣ қарор дорад. [14-М]

6. Аз рӯи нақшаи SWOT-таҳлил омилҳои асосӣ муайян карда шуданд, ки метавонанд ба ташаккул ва равнақи бозори маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсир дошта бошанд. Инчунин, дар диссертатсия таъкид шудааст, ки ҳалли масоили паст кардани сатҳи камбизоатӣ бо роҳи ташаккул ва равнақи маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон имконпазир аст. Бинобар ин, дар низоми бозори дохилии маблағгузори хурд

чунин тадбирҳо бояд пайваста андешида шаванд: 1) Ба роҳ мондани назорати мунтазам дар асоси принципи низоми бонкӣ; 2) Аҳаммияти аввалиндараҷа додан ба андешидани маҷмуи чораҳо оид ба ҳифзи истифодабарандагони хизматрасониҳои маблағгузори хурд; 3) пайгири ва ҳалли мушкилоти баланд шудани фоизи қарзҳои хурд дар бозорӣ қарзӣ. [13-М]

7. Омӯзиш ва имконоти истифодаи ҷанбаҳои мусбати таҷрибаи пешқадами мамолики хориҷӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон низ муфид арзёбӣ мегардад: 1) метавон гуфт, ки маблағгузори хурд ба афзоиши даромади хонаводаҳо таъсиргуздор буда, барои ташаккул ва рушди сармои зехнио инсонӣ имконияти хубро фароҳам оварад; 2) маҳсусан барои шахрвандони воқеӣ, инфиродӣ, аз ҷумла барои бекорони дорои неруи эҷодӣ ва соҳибқорӣ имкон медиҳад, ки маблағ дастрас карда, ба ягон намуди машғулияти ғоидаовар даст бизананд; 3) барои қорхонаҳои хурд ва хоҷагиҳои деҳқонӣ маблағгузориҳои хурд метавонанд ҳамчун сарчашмаи беминнати тақрористеҳсоли ҷамъиятӣ ва васеъкунии истеҳсоли гуногун, инчунин ташкили ҷойҳои нави мусоид барои қор бошанд; 4) маблағгузориҳои хурд дар сатҳи иқтисоди миллӣ ба афзоиши шумораи соҳибқорони инфиродӣ мусоидат мекунанд; 5) пардохти андозҳо ба буҷаи давлат афзун мегарданд; 6) барои таъмини талаботи аҳолии камбизоат бо пули нақд дар мавриди ҳалли мушкилоти иҷтимоии онҳо сарчашмаи бозғамии қарзӣ маҳсуб меёбад; 7) дар ҳолати дуруст ба роҳ мондану танзими оқилона ин падидаи иқтисодӣ метавонад барои аҳолии камбизоат ҳамчун ёрии таъҷилӣ хизмат кунад. [2-М]

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот.

1. Таҳқиқи ҷанбаҳои назариявӣ ошқор месозад, ки барои ташаккул ва равнақи маблағгузориҳои хурд ва нақши он дар баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардум, пайгирии ҳалли масъалаҳои зерин муҳим арзёбӣ мегардад: а) тағбиқи амалии таҷрибаи пешқадами хориҷӣ дар самти маблағгузориҳои хурд бо назардошти вазъи хусусиятҳои миллӣ; б) мутобиқкунонӣ ва тақмили қонунгузорӣ дар самти маблағгузориҳои хурд вобаста ба шароити иқтисоди бозорӣ; в) бунёди инфрасохтори таркибии низоми маблағгузориҳои хурд; г) амалисозии технологияи муосир дар ҷараёни муносибатҳои маблағгузориҳои хурд; д) тавассути барномаҳо ва лоиҳаҳо баландбардории маърифати молиявӣ аҳоли оид ба истифодаи самаранокӣ фаъолияти ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд ва хизматрасонии онҳо; е) ташкили самаранокӣ ҳамгироӣҳои соҳибқорон ва қорхонаҳо дар шакли кластеркунонӣ; ё) таҳлилу ояндабинии нишондиҳандаҳои маблағгузориҳои хурд ва гузаронидани мониторингҳо ҷиҳати ташкили шаффофият; ж) мусоидат дар ташкили рақобати қомил, муҳайё намудани шароити тарғибу ташвиқи фаъолияти ташкилотҳо ва мукамалгардонии хизматрасониҳои молиявӣ фаъолияти онҳо; з) ташкили механизми дастгирии давлатии ғайи гардонидани сандуқи қарзӣ ва таъмини устувории молиявӣ ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд ва ғайраҳо. [1-М]

2. Дар натиҷаи таҳлил, баррасӣ ва таҳқиқоти илмӣ тавсия мегардад, ки бо мақсади тақмили фаъолияти ташкилотҳои маблағгузори хурд дар шароити иқтисодии ҷумҳурии мо ба масоили зерин аҳамияти авалиндарача бояд зохир намуд: а) Ташкилотҳои маблағгузори хурдро зарур аст, ки дар доираи хизматрасониҳои молиявӣ ба талаботи мизочон аҳамияти авалиндарача зохир намоянд; б) Ба талаботи мизочон мутобиқгардонии микдор ва давраҳои пардохтҳо; в). Мувофиқати андозаи қарзҳо ба талаботи мизочон; г). Таҳқиқи талабот ба қарзҳои инфиродӣ; д) Васеъкунии доираи хизматрасониҳои маблағгузори хурди ташкилотҳои маблағгузори хурд барои аҳолии камбизоат; е). Таҳқиқи чараёнҳои молиявӣ ва сикли пардохтҳо; ё). Васеъкунии номгӯи маҳсулот ва хизматрасонӣ, ки институтҳои маблағгузори хурд барои аҳолии камбизоату кашшоқ пешниҳод менамоянд; ж). Афзун гардонидани чандирии маҳсулоти ташкилотҳои маблағгузори хурд зимни хизматрасониҳои молиявӣ ба аҳолии камбизоату кашшоқ; з). Таъмин намудани аҳолии камбизоату кашшоқ бо маҳсулоти хизматрасониҳои суғуртавии ташкилоту муассисаҳои маблағгузори хурд; и). Беҳтаргардонии имкониятҳо барои пасандозкунониҳои инфиродии аҳолии камбизоат ва камдармад. [11-М]

3. Бояд қайд намуд, ки баланд бардоштани маърифати молиявии аҳоли ба паст кардани хатарҳои ташкилотҳои маблағгузори хурд таъсири мусбӣ худро мерасонад. Итминон дорем, ки бо назардошти ин дар сатҳи қонунгузорӣ ва фаъолиятҳои касбии қорӣ дар низоми бонкӣ бештар санадҳои меъёрий-ҳуқуқӣ аз қабилӣ: қонунҳо, дастурамалҳо ва низомномаҳои қорӣ таҳия карда шаванд, ин ба ифшои маълумот дар бораи хизматрасониҳои маблағгузориҳои хурд нигаронида мешавад. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Бонки миллии Тоҷикистон, институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, иштирокчиёни бозори маблағгузориҳои хурд кӯшиш бояд кунанд, ки маърифати молиявии шаҳрвандонро дар доираи барномаҳои қорӣ ва ҳадафҳои стратегӣ баланд бардоранд ва ба ин васила тасаввуроти дурусти соҳаро дар ҷомеа ташаккул диҳанд. [12-М]

4. Барои тақмили фаъолияти ташкилотҳои маблағгузори хурд пешниҳод менамоем, ки: а) нақшаи устувори стратегӣ, вазифаҳои фаъолият, принципҳои ташкилотҳои маблағгузори хурд бояд хело ҳам содда ва аниқу дақиқ бошанд, то ин ки шарикони стратегӣ онҳоро фаҳмида тавонанд; б) зинаҳои болоӣ ва мобайнии идорақунӣ ва инчунин, коркунони ҳайати техникӣ бояд дараҷаи баланди таҳассусро соҳиб бошанд ва аз нигоҳи техникӣ мучаҳҳаз бошанд; в) роҳбарият ва ҳайати корқунон бояд пурра ба қор дода шуда бошанд ва барои пешомадҳои нақшавию вазифаҳои ташкилотҳои маблағгузори хурд худро масъул шуморанд; г) системаи муҳосиботи ташкилотҳои маблағгузори хурд бояд бо сифати баланд қор карда, менечеронро бо ахбори дақиқу саривақтӣ таъмин карда тавонад; [15-М]

5. Барои истифодаи мақсадноки захираҳои молиявии ташкилотҳои маблағгузори хурд амалисозии ҷорабиниҳои зерин пешниҳод карда мешаванд: а) бақияи озоди маблағҳои захиравӣ дар шакли пасандозҳо дар бонкҳои

бозътимод чойгир карда шаванд; б) ҳангоми сармоягузорӣ дар фаъолият принсипи диверсификацияро риоя бояд кард; в) барои нигоҳ доштани қобилияти пардохтпазирии муътадил зарур аст, ки ўҳдадорҳои кўтоҳмуддат ва миёнамуҳлат танҳо дар дорониҳои кўтоҳмуддат ва миёнамуҳлат чойгир карда шаванд. г) мувозинат ҳамеша нигоҳ дошта шавад, маблағи ўҳдадорҳои дарозмуддат набояд аз ҳаҷми сармоягузориҳои дарозмуддат зиёд бошад; д) фикр менамоем, ки аз нуқтаи назари ниғаҳдории устувории молиявӣ бехтар аст, ки активҳои дарозмуддат аз ҳисоби маблағҳои худи ташкилотҳои маблағгузории хурд ташкил карда шаванд; [13-М]

6. Мутобиқи дурнамои индикаторҳои байнисоҳавӣ ва муқоисаҳои байналмилалӣ дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 сатҳи камбизоатӣ ба 15 фоиз ва сатҳи фақри шадид ба 0 фоиз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд баробар карда шавад. Барои расидан ба ин мақсади стратегӣ бо назардошти таъсири маблағгузориҳои хурд ба сатҳи камбизоатӣ пешниҳод карда мешавад, ки тадбирҳои асосии танзими давлатии ташаккул ва равнақи бозори маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо чунин тарз ба роҳ монда шавад: а) коҳиш додани ҳиссаи бозори танзимнашаванда бо роҳи додани имтиёзҳо ба ташкилотҳои маблағгузории хурд ва маҳдудияти додани қарз ба ташкилотҳое, ки ба фаъолияти маблағгузории хурд машғул нестанд; б) баланд бардоштани сифати сандуқи қарзии хурд тавассути стандартизатсияи қори ташкилотҳои маблағгузории хурд; в) рушди дастрасии қарзҳои хурд барои аҳолии камбизоат ва дорони имкониятҳои маҳдуди молиявӣ бо мақсади машғул шудан ба соҳибқорӣ хурд ва миёна тавассути додани имтиёзҳо ба ташкилотҳои маблағгузориҳои хурд ва инчунин тавассути барномаҳои дастгирии давлатӣ; г) таъмини шаффофияти ташкилотҳои маблағгузории хурд ба талабот ва хизматрасониҳо таъсири мусбӣ расонида, ба афзоиши ҳиссаи маблағгузории бозор мусоидат мекунад; д) мутобиқ қардани маҳсулоти қарзӣ ва пасандозии ташкилотҳои маблағгузории хурд ба талаботи аҳолии камбизоату фақр. [11-М]

7. Омӯзиши таҷрибаи ташаккул ва рушди маблағгузории хурд дар мамолики хориҷӣ ба роҳ монда шуда, асоснок шудааст, ки ташкилотҳои маблағгузории хурд ба воситаи хизматрасониҳои гуногуни молиявӣ дар самти паст қардани сатҳи камбизоатӣ нақши муҳимро мебозанд. Дар ин чода, махсусан, хизмату фаъолияти ташкилотҳои маблағгузории хурд шоёни дастгирӣ мебошад. Дар давлатҳои гуногуни дунё, аз қабилӣ Бангладеш, Ҳиндустон, Индонезия, Боливия, Камерун, Ҳабашистон, Гамбия, Гана, Мадагаскар, Марокаш, Непал, Перу, Филиппин, Уганда, Замбия ва ғ. ҳазорҳо ташкилоту муассисаҳои маблағгузории хурд машғули хизматрасониҳои маблағгузории хурд ба аҳолии камбизоату қашшоқ мебошанд. Дар давлатҳои Белоруссия, Украина, Россия, Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон раванди маблағгузории хурд дар марҳилаи гуногуни ташаккулу таракқӣ қарор дорад. [2-М]

**КУЛЯБСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБУАБДУЛЛОХ РУДАКИ**

На правах рукописи

УДК: 336.7(575.3)

ББК: 65.261.5(2Р)

В – 13

ВАЗИРЗОДА ДИЛОРОМ РАДЖАМАТ

**ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ
МИКРОФИНАНСИРОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ
ТАДЖИКИСТАН**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
кандидата экономических наук по специальности
08.00.07 - Финансы, денежные обращения и кредит

ДУШАНБЕ - 2024

**Диссертация выполнена на кафедре финансов и кредита
Кулябского государственного университета
имени Абуабдуллох Рудаки**

Научный руководитель: **Мирсаидов Мухаммаднаим Негматович** - кандидат экономических наук, и.о. доцент кафедры экономической теории Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки.

Официальные оппоненты: **Шариф Рахимзода** - доктор экономических наук, профессор, директор Института экономики и демографии НАНТ.

Султанов Зубайдулло Султанович - доктор экономических наук, профессор кафедры финансов и кредита Российско-Таджикского (Славянского) университета.

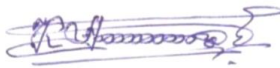
Оппонирующая организация: **Международный университет туризма и предпринимательства Таджикистана**

Защита диссертации состоится на заседании диссертационного совета 6Д. КОА - **003** при Таджикском национальном университете _____, 2024 года в ____ часов. Адрес: 734025, г. Душанбе, ул. Буни Хисорак, Студентский городок, учебный корпус 7, ауд. 102, e-mail: **6d.koa-003@mail.ru**, телефон ученого секретаря: (+992) 917-24-24-83

С диссертацией можно ознакомиться в научной библиотеке Таджикского национального университета и на его официальном сайте (www.tnu.tj).

Автореферат разослан « _____ » _____ 2024 года.

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
доктор экономических наук, профессор**

Курбонов А.К.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Вопросы микрофинансирования как важный экономический элемент в развитии субъектов малого и среднего хозяйствования, играет важную роль в поддержке населения с ограниченными возможностями по предоставлению небольших финансовых ресурсов, предоставляет возможности для расширения рынка и сокращения уровня бедности. С расширением денежно-кредитных и хозяйственных отношений роль и значение микрофинансирования в национальной экономике год от года возрастают. Появление процесса микрофинансирования как важного социально-экономического явления является настоящим императивом. В условиях, когда международное сообщество старается достичь Целей устойчивого развития, предложенных ООН, становление и развитие этого важного социально-экономического явления в нашей республике заслуживает поддержки. В первые годы независимости ситуация с бедностью в нашей республике очень серьезно оценивалась со стороны международных организаций. Правительство Республики Таджикистан принимает решительные меры по снижению уровня бедности. Усилиями Правительства Республики Таджикистан и международных спонсорских организаций за последние 17 лет доля бедного населения в Республике Таджикистан сократилась с 53,5% (2007 г.) до 21,2% (2023 г.). В рамках этих положительных тенденций роль микрофинансирования как мощного средства (при его эффективном использовании) для сокращения бедности через микрофинансовые организации очень значительна.

Именно с учетом необходимости этого вопроса в качестве основных направлений деятельности в области реформ финансового сектора, вытекающих из «Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 года, определены следующие меры: укрепление ресурсов и конкурентоспособности микрофинансовых организаций, сервисные страховые и лизинговые компании, фондовые биржи и так далее; продвижение системы и культуры кредитования; разработка и внедрение мотивационных мер по гораздо широкому распространению безналичных платежей, больше всего в розничной торговле; содействие освоению розничным банковским услугам в сельских местностях и среди семей с низким уровнем дохода, в том числе с использованием сотовой связи для предоставления финансовых услуг; оптимизирование приемлемости услуг в сфере финансирования для уязвимых слоев населения, главным образом женщин и молодежи; составление и внедрение Государственной программы повышения финансовой образованности граждан».¹

Следует отметить, что в настоящее время на рынке микрофинансирования Республики Таджикистан функционируют 63 кредитные финансовые организации. В 2023 году объем микрокредитов, выданных этими организациями

¹ Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года. Утверждена постановлением Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 1 декабря 2016 года № 636. Душанбе: ООО «Контраст» -70-72с.

в качестве участников рынка микрофинансирования Республики Таджикистан, составил 13585,6 млн. сомони, что составляет 10,8 процента ВВП. Для сравнения, доля микрокредитов, выданных микрофинансовыми организациями, составляет 36,28 процента финансовых кредитных организаций в Республике Таджикистан. По итогам деятельности количество клиентов микрофинансовых организаций в Республике Таджикистан составило 577473 человека, а их активы-5568,43 млн. сомони, основные средства-231,21 млн. сомони, объем остатков микрокредитов-3740,05 млн. сомони, кредитный портфель МСКО-3348,12 млн. сомони, доля необеспеченных кредитов кредитного портфеля МСКО (в % к общей сумме) - 0,58 процента.

По данным научного анализа, количество микрофинансовых организаций из года в год уменьшается, доля кредитов, выданных микрофинансовыми организациями, в общем объеме кредитов, выданных финансово-кредитными организациями снижается, а количество клиентов в микрокредитных организациях и микрокредитных фондах имеет отрицательную тенденцию. Также снизились инвестиции МФО, а просроченные кредиты увеличились. Доля капитала МФО по отношению к ВВП за последние годы снизилась.

Оценка состояния кредитного обслуживания кредитных организаций страны в масштабах регионов страны показывает, что регионы между собой неравны, наибольшая доля приходится на Согдийскую область с - 32,54 процента, Хатлонская область - 26,54 процента и г. Душанбе - 21,73 процентов составили в 2023 году. Предложение микрокредитов и услуг по открытию депозитов на рынке микрофинансирования Республики Таджикистан не могут удовлетворить потребности населения. Иной вопрос заключается в том, что доступность микрокредитов для населения отдаленных районов невозможна.

Поэтому, совершенствование и обеспечение устойчивого развития показателей деятельности микрофинансовых организаций и путей регулирования микрофинансового рынка представляется важным в условиях изменения экономики Республики Таджикистан, что свидетельствует о привлечении к этому процессу большого числа населения, субъектов малого и среднего хозяйства и малообеспеченных граждан, приведении уровня бедности в соответствие с критериями показателей перспектив стратегических документов в Республике Таджикистан.

Возникновение вышеупомянутых случаев требует большого количества научных исследований. На наш взгляд, важно представить новые научные и исследовательские идеи для формирования и развития микрофинансирования в Республике Таджикистан, которые могут способствовать снижению бедности.

Степень разработанности научной темы. По теоретическим и практическим аспектам микрофинансирования проведено множество научных исследований, в том числе зарубежными учеными: Джонатан С., Мухаммад Ю., Уксусова М., Мамута М.В., Сорокин А.С., Манапбаева Н., Светотовтсева Т.А., Гладкова В.Е., Уксукова М.С., Цхадзе Н.В., А.В. Солодухина, Юрий В. К, Евге-

ний А.М., Александр И.Е., Давлесов А., Ибраев Н., Югай Л.В., Ирсакова Ж., Омурзаков А.А. и другие.

В научных кругах отечественных ученых Республики Таджикистан также изучается вопрос микрофинансирования. В этом направлении Шариф Рахимзода, Назаров Т.Н., Умаров Х.У., Хушвахтзода К.Х., Шарифзода Б.М., Хикматов У.С., Курбанов А., Джабборов А., Тагоев Дж.Х., Муминова Ф.М., Алибоева М., Таджибаева Д.А., Бурханов У.А., Машрапова Н.У., Мирсаидов М.Н. и другие внесли свой вклад.

Несмотря на научные работы этих ученых, некоторые из его исследовательских аспектов, такие как: теоретико-методические основы микрофинансирования, анализ и оценка состояния развития микрофинансирования, экономико-статистическое моделирование факторов развития микрофинансирования в современных условиях, научно обоснованное представление основных направлений формирования и развития микрофинансирования в Республике Таджикистан с учетом его влияния на уровень бедности, требуют новых исследований.

Связь исследований с программами или научными темами. Диссертационное исследование имеет прямую связь с Законом Республики Таджикистан «О перспективах, концепциях, стратегии и государственных программах социально-экономического развития Республики Таджикистан», «Национальной стратегией развития Республики Таджикистан на период до 2030 года», «Национальной стратегией развития Республики Таджикистан на период до 2030 года», долгосрочные цели и приоритеты развития страны, изложенные Президентом страны в его посланиях Маджлиси Оли Республики Таджикистан в 2014-2021 гг. Стратегия денежно-кредитной политики Республики Таджикистан на 2021-2025 годы по теоретическим и практическим основам микрофинансирования.

I. ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Целью исследования является обоснование теоретико-методических положений и предложение практических рекомендаций по формированию и развитию микрофинансирования как эффективного средства снижения уровня бедности в Республике Таджикистан.

Задачи исследования. Для достижения основной точки поставленной цели в научной диссертации предлагается решение следующих задач:

- изучение и определение научно-исследовательских основ формирования и развития микрофинансирования в условиях меняющейся экономики современного мира;
- исследование научных особенностей, принципов и практического опыта методов микрофинансирования со вкладом большего охвата бедного населения;

- в контексте оценки снижения уровня бедности провести сравнительный анализ состояния развития микрофинансирования в республике и ее регионах;
- рекомендации по совершенствованию деятельности микрофинансовых организаций с учетом существующего потенциала в условиях меняющейся экономики Республики Таджикистан;
- разработка ракурсной регрессионной модели, таблицы SWOT-анализа и на их основе изложение вопросов государственного регулирования формирования и развития рынка микрофинансирования;
- рассмотрение опыта формирования и развития микрофинансирования зарубежных стран и рекомендации его практических особенностей, приоритетных для Республики Таджикистан.

Объектом исследования являются микрофинансовые организации, роль которых имеют приоритет в снижении уровня бедности в Республике Таджикистан.

Темой (предметом) исследования считается совокупность экономических отношений и процессов по становлению и развитию микрофинансирования в республике.

Научная гипотеза исследования. В качестве основной научной гипотезы исследования было определено положение, что в случае решения проблемы применения науки на основе процесса микрофинансирования ее влияние на снижение уровня бедности будет возрастать, следовательно, формирование и развитие микрофинансирования, совершенствование деятельности микрофинансовых организаций различных направлений, способы государственного регулирования участников микрофинансового рынка и изучение опыта ведущих зарубежных стран в условиях меняющейся экономики Республики Таджикистан имеет большое научное значение.

Теоретические основы исследования. Теоретическую основу исследования составляют труды отечественных и зарубежных ученых в области микрофинансирования, нормативно-правовые документы банковской системы Республики Таджикистан (законы, постановления и приказы главы Национального банка Таджикистана и законодательные акты государственной власти).

Методологические основы исследования. Предложение методов и теоретических положений, рассмотренных в диссертации, основано на уровне достижений экономической науки, которые отражены в научных исследованиях зарубежных и отечественных ученых. В диссертации также используются общенаучные методологии, такие как синтез, индукция и дедукция, методы сравнительного анализа, изображения, графики и т.д. Использование указанных методов и методологии обеспечило эффективность и обоснованность результатов, выводов и научных предложений.

Информационная база. Основными источниками данных и экспериментальных исследований являются нормативно-правовые документы Республики

Таджикистан, постановления Правительства Республики Таджикистан, документы Национального банка Таджикистана и других финансовых учреждений, официальные статистические сборники Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Бюллетень банковской статистики Национального банка Таджикистана, годовые отчеты Национального банка Таджикистана и других финансово-кредитных организаций, информационно-аналитические материалы, стратегические и методические документы, показатели, нормы и стандарты, отчеты микрофинансовых организаций, докторские и кандидатские диссертации по изучаемым проблемам и тому подобное, статьи и научно-практические отчеты автора по микрофинансированию и т.д.

База исследования. Научно-исследовательская работа проводилась на кафедре финансов и кредита финансово-экономического факультета Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки.

Научная новизна исследования проявляется в обосновании научного предположения основных вопросов формирования и развития микрофинансирования в Республике Таджикистан состоящих из следующих направлений:

➤ на основе **доктрин** научных исследований, учений зарубежных и отечественных ученых определены основные аспекты становления и развития микрофинансирования в экономике современного мира, а также понятие микрофинансирования как формы финансовой деятельности, целью которого является привлечение доходов в современных условиях посредством оказания различных финансовых услуг, обычно рассчитаного на бедное население или субъекты малого и среднего бизнеса из разных слоев общества, исходя из необходимости улучшения уровня жизни и повышения финансовой грамотности населения;

➤ исследованы как основные особенности и принципы становления и развития процесса микрофинансирования: свободный доступ к микрозаймам, предоставление микрозаймов малоимущим гражданам, особенно женщинам, матерям-одиночкам и многодетным семьям, которые несут ответственность за возврат и целевое использование микрозаймов, микрозаймы выдаются без залога, при использовании микрозаймов используется система группового поручительства, то есть группа несет ответственность за покрытие задолженности своих членов, продвижение и развитие групп обеспечивает основу для их будущего доступа к микрозаймам, микрофинансирование направлено на отдельных лиц и бедные домохозяйства, микропредприятия и фермерские хозяйства также должны пользоваться услугами микрофинансирования, микрофинансирование представляет собой деятельность, которая воплощает в себе симбиоз социальных целей и коммерческой эффективности;

➤ проанализировано состояние развития микрофинансирования в Республике Таджикистан и в разрезе ее регионов, оценен процесс микрофинансирования и его влияние на снижение уровня бедности в Республике Таджикистан, построена многомерная экономико-статистическая модель, разработанная на

основе индикатора микрофинансирования с 5 влияющими на него факторами, установлено, что они очень тесно связаны между собой;

➤ научно-обоснованные рекомендации по совершенствованию деятельности микрофинансовых организаций в условиях экономики Республики Таджикистан, в том числе вопросы совершенствования опыта микрофинансирования в части переработки и улучшения продуктов и услуг, основные элементы проектирования стабильного микрофинансирования, организация и управление выплатой кредитов и предотвращение потерь как важное условие стабильности деятельности микрофинансовых организаций;

➤ прогноз микрофинансирования обработана регрессионной моделью, показано состояние положительных и отрицательных сторон рынка микрофинансирования методом SWOT-анализа, а также представлены способы государственного регулирования формирования и развития микрофинансирования в Республике Таджикистан;

➤ изучен опыт становления и развития микрофинансирования в зарубежных странах и отмечено, что в странах, рано приступивших к внедрению, микрофинансирования получило широкое распространение, помогло увеличить доходы домохозяйств и создало условия для развития интеллектуального и человеческого капитала. Это позволило физическим лицам, в том числе безработным, обладающим творческой и предпринимательской энергией, получить капитал для начала той или иной деятельности и организации какого-либо прибыльного бизнеса. Также в этом контексте рекомендуется реализовать важные детали опыта государств, сформировавшегося в сфере микрофинансирования.

Положения выносимые на защиту:

➤ объяснение сути микрофинансирования как финансовых услуг для людей, которые не имеют возможности доступа к этим услугам в соответствии с банковскими стандартами, в том числе: бедное население, стартап-предприниматели, нуждающиеся иммигранты, предприимчивые и имеющие проблемы женщины, и т. д.;

➤ научные особенности, принципы и практический опыт методики работы микрофинансирования, включая вовлечение бедного населения, требуют новых исследований, которые, если их принять во внимание, послужат реальной основой для развития сектора;

➤ определение текущей ситуации развития микрофинансирования и проблем сектора в контексте уровня бедности для Республики Таджикистан в современных условиях указывает на необходимость проведения сравнительного анализа и углубленной научной оценки;

➤ активизация микрофинансовых организаций на основе предложения путей совершенствования их деятельности в целях обеспечения устойчивого развития финансово-кредитных показателей организаций требует использования новых идей;

➤ основные вопросы государственного регулирования в целях развития рынка микрофинансирования и создания благоприятных условий для малообеспеченного населения, нуждающихся субъектов малых фермерских хозяйств и их доступа к финансовым ресурсам, что может повлиять на достижение стратегических целей по сокращению бедности ;

➤ необходимо изучить передовой опыт зарубежных стран в направлении становления и развития микрофинансирования, а представление их применимых особенностей для внедрения в практику Республики Таджикистан имеет приоритетное значение.

Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в том, что выводы и предложения, включенные в диссертацию, способствуют совершенствованию теоретико-методологических знаний о процессе становления и развития микрофинансирования, а ряд предложений, представленных в диссертации, могут найти применение в системе управления отрасли, а также в деятельности микрофинансовых организаций и Национального банка Таджикистана с учетом интересов национальной экономики. Представленные научные результаты, выводы и диссертационные рекомендации могут быть использованы в направлении становления и развития микрофинансирования в Республике Таджикистан.

Степень достоверности результатов исследования. Достоверность и точность научных положений, выводы и практические рекомендации исследования обеспечиваются полным анализом работ автора по исследуемой теме, научных журналов, а также данными микрофинансовых организаций, результатами опросов руководителей финансово-кредитных организаций и экспертов отрасли и правильным использованием систематических методов решения проблем. Выводы и рекомендации, которые основаны на научном анализе результатов теоретических и практических исследований, соответствуют целям и задачам исследования.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема диссертации соответствует следующим пунктам паспорта перечня специальностей ВАК при Президенте Республики Таджикистан по специальности 08.00.07 – финансы, денежные обращения и кредит: 9.1 Теория, методология, концепции и основные принципы кредитных отношений как аспекты возникновения кредитной системы; 9.3. Развитие инфраструктуры современных кредитных отношений, формы и методы кредитования; 9.6 Закономерности и тенденции развития кредитной сферы; 9.7. Эволюция кредитных отношений; закономерность и современные тенденции развития, взаимоотношения кредитно-денежного оборота, финансов, финансового рынка, усиление влияния кредита на производство и продажу общественных продуктов; 10.1. Формирование банковской системы и ее инфраструктуры в условиях рыночной экономики; 10.4. Проблемы обеспечения сбалансированности банковской политики в процессе инвестирования, кредитования и формирования банковских обязательств вокруг всех источников и ресурсов; 10.6. Межбанковская конкуренция;

11.5. Приоритет современной денежно-кредитной политики и реакция реально-го сектора на ее реализацию; 11.8. Государственное регулирование финансово-кредитных организаций.

Личный вклад соискателя ученой степени в исследовании. Основные этапы научно-исследовательской работы, а именно: выбор темы и разработка плана работы; проблема обоснования и актуальности темы исследования; цель, поставленная в диссертации, и выполнение ее задач осуществляются при непосредственном участии и деятельности автора диссертации.

Апробация и внедрение результатов диссертации. Основное содержание диссертации опубликовано автором в научных журналах и материалах научно-практических научных конференций Республики Казахстан и Республики Таджикистан, в том числе в Национальном университете Таджикистана, Государственном финансово-экономическом университете Таджикистана, Аграрного университета Таджикистана имени Ш. Шохтемура, Кулябского государственного университета имени Абуабдулло Рудаки, Института технологий и инновационного менеджмента города Куляба, опубликованы и обсуждены статьи и доклады, получившие положительные оценки.

Отдельные положения диссертации использованы в деятельности финансовых кредитных организаций республики. Кроме того, материалы методологического и практического характера научной работы были использованы в процессе обучения на экономических факультетах Кулябского государственного университета имени Абуабдулло Рудаки при чтении лекций и проведении практических занятий по предметам «теория финансов», «Финансы и кредит» и «деньги, кредит, банк», для реализации которых имеются документы.

Публикации по теме диссертации. По теме диссертации опубликовано 15 научных статей в том числе 5 статьи опубликованы в научных изданиях, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан, с указанием 7,5 печатных лист (4,6 п.л. автора).

Структура и объем диссертации. Данная диссертация состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы. Основной текст диссертации напечатан на 193 страницах компьютерно-печатного текста и включает 17 таблиц, 10 рисунков и 8 диаграмм.

II. ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во введении к диссертации обоснована актуальность темы исследования, определены цели и задачи, объект и предмет, кратко изложены научные новизна и практическое значение результатов, полученных в результате научных исследований, о формировании и развитии микрофинансирования.

В первой главе «Теоретико – методические основы формирования и функционирования микрофинансирования», рассматриваются научные аспекты формирования и функционирования микрофинансирования в современной мировой экономике, особенности и основные принципы формирования и функционирования микрофинансового процесса и методики микрофинансирования с охватом малообеспеченного населения.

Таким образом, изучив научные доктрины зарубежных и отечественных ученых по микрофинансированию, мы пришли к выводу, что понятие микрофинансирования как форма финансовой деятельности, целью которой в современных условиях является привлечение доходов путем оказания различных финансовых услуг, как правило, малообеспеченному населению или субъектам малого и среднего бизнеса из различных слоев общества, исходя из необходимости повышения уровня жизни и повышения финансовой грамотности населения. Учитывая это определение, научную концепцию микрофинансирования можно разделить на четыре важных экономических и социальных аспекта:

Во-первых, микрофинансирование – это форма финансового обслуживания субъектов малого и среднего хозяйствования и населения с ограниченными возможностями;

Во-вторых, микрофинансирование определяется как форма мелкокомасштабной финансовой поддержки, которая предлагает возможности для расширения рынка и сокращения бедности;

В-третьих, в обмен на предоставление финансовых услуг микрофинансирование приносит экономическую выгоду своему поставщику на основании соглашения о сотрудничестве;

В-четвертых, повышение уровня финансовой грамотности населения за счет участия в процессе проведения мероприятий и сотрудничества с микрофинансовыми организациями.

Вначале в качестве микрофинансовой услуги была распространена только форма микрокредита. В современных условиях микрофинансовые услуги продолжают развиваться. Можно сказать, что микрофинансирование в настоящее время включает в себя широкий спектр услуг, в том числе: услуги микрокредитования, услуги микрокредитования, услуги страхования, услуги микролизинга и многое другое. По видам услуг микрофинансовые организации можно разделить на следующие виды, (рисунок 1).

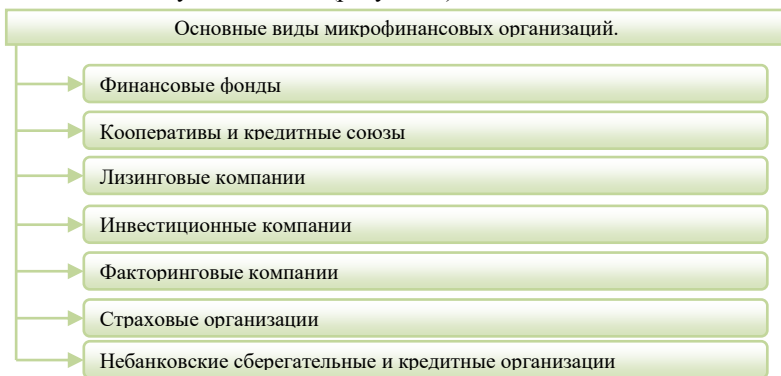

Рисунок 1.-Основные виды микрофинансовых организаций.

Источник: Подготовлено автором.

Деятельность микрофинансовых организаций зависит от формирования действующей системы. Деятельность организаций и их составная структура основываются на общеобязательных обязательствах, внутриорганизационных обязательствах и в соответствии с действующим законодательством. Таким образом, роль микрофинансирования в стимулировании самозанятости бедного населения, становлении и развитии микробизнеса домохозяйствами в сельской местности, а также доступе населения к потребительским кредитам вполне очевидна.

Задачи микрофинансирования выполняются через микрофинансовые организации. Ведущий опыт успешного создания микрофинансовых организаций доказал, что предоставление финансовых услуг бедному населению является эффективным средством сокращения бедного населения и может быть одновременно прибыльным бизнесом. Поэтому в этом направлении важно обратить внимание на еще один элемент процесса микрофинансирования – его инфраструктуру. То есть развитие системы микрофинансирования зависит от правильного проектирования ее инфраструктуры, (рисунок 2).

Рисунок 2.- Задачи микрофинансирования и спектр их реализации.
 Источник: Подготовлено автором.

Общеизвестно, что каждый экономический элемент имеет внутреннюю и внешнюю среду. Взаимодействие элементов внутренней и внешней среды - это производство продукции или услуг. Однако элементы внешней микрофинансовой среды оказывают комплексное влияние на эффективность его деятельности. На основе изучения, анализа и обзора мы представляем внешнюю среду микрофинансирования в экономике следующим образом, (рисунок 3).

Учитывая подготовленность определенных групп населения, микрофинансирование может служить наиболее успешным и эффективным средством кредитования частного сектора экономики и улучшения социального положения населения.

Рисунок 3.-Внешняя среда микрофинансирования в экономике.

Источник: Подготовлено автором.

Отмечено, что в современных условиях экономического развития современного мира микрофинансовые организации пользуются разными методиками. Хотя деятельность микрофинансовой организаций в плане кредитования аналогична деятельности банков, но философия микрофинансовой деятельности отличается от банковской. То есть, исходя из идеологических основ, эти два финансовых института различаются по своим целям, которые мы разъяснили в предыдущих параграфах. Поэтому методы этих двух финансовых институтов имеют свои уникальные подходы. В случае микрофинансовых организаций методология микрофинансирования представляет собой совокупность операций, правил, способов, потоков и методов, которые используются в процессе предоставления финансовых услуг клиентам.

Существование методов микрофинансирования является одним из важных условий предоставления финансовых услуг бедному населению. Потому что именно через такие пакеты операций, правил, каналов, потоков и методов финансовых услуги основных доноров достигают бедного и нуждающегося населения. Например, в качестве каналов предоставления финансовых услуг

основные доноры бедному и нуждающемуся населению могут выступать неправительственные организации, кредитные кооперативы и банки.

В схематическом виде их можно привести и оценить следующим образом, (таблица 1).

Таблица 1.-Относительно широко распространенные методики микрофинансирования

№ п/п	Тип метода микрофинансирования	Регион использования
1.	Потребительские кредиты	Во всех странах
2.	Модель Громин Банка	Бангладеш
3.	Модель групп взаимопомощи	Индия
4.	Кредиты групп совместной ответственности	Латинская Америка
5.	Модель кооперативных групп	Во всех странах
6.	Модель сельскохозяйственных банков	Латинская Америка
7.	Модель государственных банков микрофинансирования	Индонезия, Таиланд, Малайзия
8.	Модель кредитных проектов	Страны Азии
9.	Модель прямого кредитования через коммерческие банки	Во всех странах
10	Модель оптового кредитования	Индия, Кыргызстан, Таджикистан
11	Модель взаимосвязанных розничных кредитов	Индия

Источник: Составление автора на основе проанализированного материала.

Таким образом, в практическом опыте микрофинансирования все эти методики делятся на два типа: а) методика индивидуального кредитования бедного населения; б) методика, где соблюдаются принципы равноправия при кредитовании рекомендованы микрофинансовым организациям Республики Таджикистан. Вопрос микрофинансирования в Республике Таджикистан широко изучается после обретения независимости, в этом направлении при поддержке Правительства Республики Таджикистан и Национального банка Таджикистана запущены различные планы и программы, приняты нормативно-правовые акты, а система микрофинансирования постепенно формируется и развивается. Особенно в этом контексте большое значение имеет создание Ассоциации малых финансовых организаций Таджикистана и финансово-техническая поддержка международных организаций.

Во второй главе «Анализ состояния развития микрофинансирования и оценка уровня бедности в Республике Таджикистан», анализируется и оценивается состояние развития микрофинансирования в Республике Таджикистан и в разрезе ее регионов, процесс микрофинансирования и его влияние на снижение уровня бедности в Республике Таджикистан и экономико-статистическую моделирование факторов развития микрофинансирования в Республике Таджикистан.

Деятельность микрофинансирования как процесс доступа к финансовым услугам бедному населению также формируется и развивается в Республике Таджикистан. Программы микрофинансирования осуществляются в нашей стране с помощью международных финансовых организаций и институтов, коммерческих и некоммерческих микрофинансовых организаций, механизма банковской системы, небанковских и неправительственных организаций. Содержание системы микрофинансирования Республики Таджикистан можно привести следующим образом, (рис. 4).

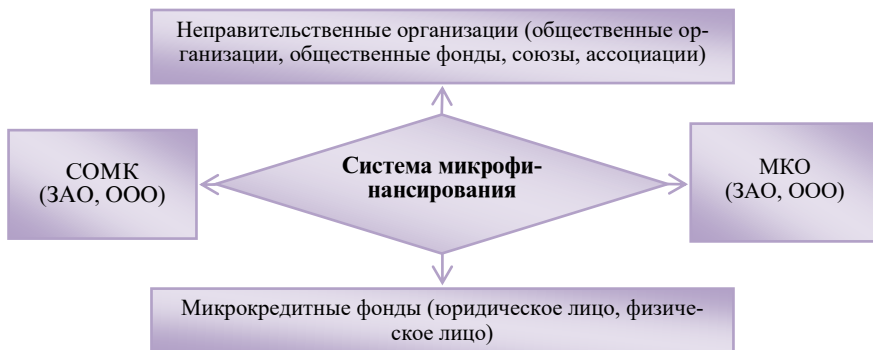

Рисунок 4.-Содержание системы микрофинансирования в Республике Таджикистан.

Источник: подготовлено автором.

На рисунке 5 показано, кто является активными участниками рынка микрофинансирования в стране. Представление спектра их деятельности имеет немаловажное значение для будущих исследователей. Также Ассоциация малых финансовых организаций Таджикистана в сотрудничестве с органами государственного управления, Национальным банком Таджикистана, международными микрофинансовыми организациями приняли необходимые меры по улучшению положения микрофинансовых организаций и повышению уровня жизни бедных слоев населения.

В соответствии со статистическими данными на территории Республики Таджикистан по состоянию на 31 декабря 2023 года ведут свою деятельность 63 финансово-кредитных организаций (1-исламский банк, 14-единиц традиционных банков, 1-небанковская кредитная организация и 3-единиц микрокредитных организаций, 19-единиц микрокредитных сберегательных организаций, 25-единиц микрокредитных фондов), которые по форме предлагаемых обслуживаний по микрофинансированию непосредственно считаются партнерами микрофинансового рынка. Для характеристики сравнительно большого ко-

личества микрофинансовых организаций в Республике Таджикистан представим следующую диаграмму,(диагр. 1).

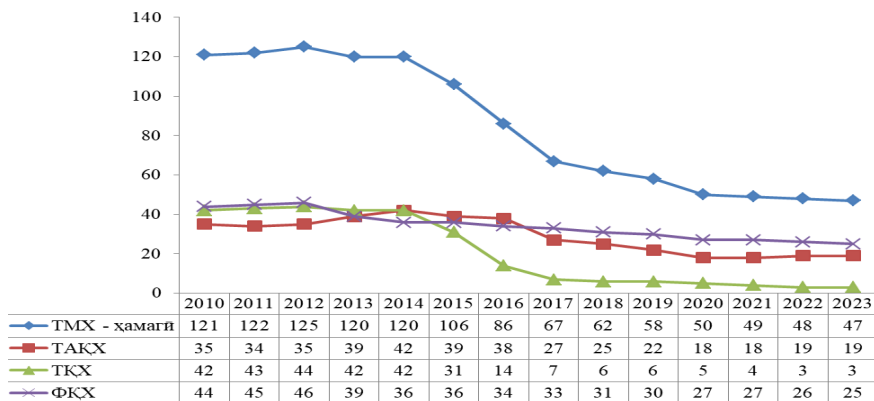

Диаграмма 1. - Динамика количества микрофинансовых организаций в Республике Таджикистан, 2010-2023 гг.

Источник: подготовлено автором на основе материалов Национального банка Таджикистана. // Бюллетень банковской статистики: 2011.№12(197).-85с., 2018.№12(281).-74с., 2019.№12(293).-82с., 2020.12(305).-78с., 2021.№12(316).-18с. 2022.№12(329).-19с.,2023.№12(341). -19.

Из статистических данных диаграммы 1 видно, что в 2010-2023 годах произошло кардинальное изменение в динамике количества микрофинансовых организаций Республики Таджикистан. За период 2010-2023 годов количество микрофинансовых организаций сократилось на 74 единицы. За этот период прекратили свою деятельность 39 малых кредитно-сберегательных организаций, 16 микрокредитных организаций, 19 микрокредитных фондов. Из нашего анализа и исследований видно, что тенденция сокращения микрофинансовых организаций имеет свои причины, однако можно отметить влияние факторов изменения мировой экономики в течение 2010-2023 годов, последовательных финансовых кризисов, проявления пандемии COVID-19, несогласованность деятельности финансовых организаций по несоблюдению нормативно-правовых актов нового требования Национального банка Таджикистана относительно увеличения размера регулируемого уставного капитала, несовершенство финансового обеспечения.

Стоит отметить, что при этом объем кредитов, выданных микрофинансовыми организациями, имеет тенденцию к увеличению в общем объеме кредитов, выданных финансово-кредитными организациями республики, (диаграмма 2).

Диаграмма 2.-Доля кредитов, выданных микрофинансовыми организациями, в общем объеме кредитов, выданных финансово-кредитными организациями (2015-2023 годы, тыс. сомони, %).

Источник: Диаграмма на основе материалов Национального банка Таджикистана. // Бюллетень банковской статистики: 2018.№12(281).-59-63с., , 2020.12(305).62-66, 2021.12(316).-50-55с, 2022.№12(329).-51-55с., -2023.№12(341).-53-57с.

Анализ статистических данных диаграммы 2 показывает, что в период 2015-2023 годов сумма кредитов, выданных финансово-кредитными организациями, равна 2,5 (с 53 664 16 тыс. сомони до 13 585 573,1 тыс. сомони) и сумма микрокредитов, выданных финансовыми организациями увеличилось в 1,9 раза (с 2 613 864 тыс. сомони до 49 281 86,5 тыс. сомони). Также доля кредитов, выданных МФО, в общем объеме кредитов, выданных финансово-кредитными организациями республики уменьшился с 48,71% до 36,28%, или на 12,4 п.п. То есть в этом процессе можно сделать такой вывод, что МФО были менее активны по сравнению с банками и небанковскими кредитными организациями в плане выдачи кредитов, независимо от развития кредитования.

В диссертации проанализирована и обсуждена динамика развития количества клиентов микрофинансовых организаций Республики Таджикистан в рамках микрокредитных сберегательных организаций, микрокредитных организаций и микрокредитных фондов за период 2015-2023 гг. Количество клиентов микрофинансовых организаций Республики Таджикистан увеличилось с 307 877 человек в 2015 году до 577 473 человек в 2023 году, увеличилось на 269 596 человек. За анализируемый период количество клиентов микрокредитных-сберегательных организаций увеличилось на 284 998 человек, и к сожалению количество в малых кредитных организациях сократилось на 12 585 человек и

микрокредитных фондов на 2 817 человек. Причину такого снижения мы оцениваем в проблеме неправильного планирования маркетинговой деятельности, высоком уровне обслуживания, нестабильности деятельности организаций на финансовом рынке, что сдерживает развитие малого и среднего бизнеса.

Анализ и рассмотрение статистических данных за 2015-2023 годы по динамике развития основных показателей микрофинансовых организаций Республики Таджикистан выявляет, что за этот период активы микрофинансовых организаций республики Таджикистана увеличилась на сумму 2643,43 млн.сомони или в 1,9 раза. Кредиты МФО увеличились на сумму 1725,99 млн.сомони или 1,86 раза а просроченные кредиты на сумму 735,01 млн. сомони. или в 2,7 раза. Инвестиции с 129 млн. сомони в 2015 году снизились до 3,05 млн. сомони в 2023 году, основные средства в этот период составили 93,21 млн. сомони или увеличилась в 1,7 раза. В этот период размер капитала МФО увеличилось на сумму 686,8 млн. сомони или в 1,8 раза, но, к сожалению, его доля по отношению к ВВП снизилась в 0,44 раза. Остаток маленьких кредитов в МФО на сумму 1735,34 млн.сомони или равный 1,9, кредитный портфель малых кредитно-сберегательных организаций на сумму 1628,49 млн. сомони. или увеличилась в 1,9 раза, доля ненадежных кредитов кредитного портфеля малых кредитно-сберегательных организаций по отношению к общей сумме снизилась на 2,9 процентных пункта.

Оценка состояния кредитного обслуживания кредитных организаций республики в масштабах регионов страны показывает, что наибольшая доля приходится на Согдийскую область (32,54% в 2023 году), за ней следует Хатлонская область (26,54% в 2023 году). % в 2023 г.) и город Душанбе (21,54 % в 2023 г.). За анализируемый период согласно показателям таблицы 2.1.4 Хатлонская область – в 2,9 раза, г. Душанбе - в 2,5 раза, РРП - в 2,9 раза, Согдийская области - в 2,18 раза и ВМКБ увеличилось- в 1,6 раза.

Стоит отметить, что, несмотря на тенденции развития кредитования в регионах страны, доля Согдийской области - 5,16% и ГБАО - 0,82% снизилась в общем объеме микро кредитов.

Научные анализы показывают, что по сравнению с микрофинансовыми организациями зарубежных стран предоставление микрокредитов в Республике Таджикистан имеет высокую процентную ставку и короткий срок, что свидетельствует о низком уровне обслуживания. Следовательно, для выд долгосрочных кредитов необходимы долгосрочные резервы. Одним из приоритетных источников развития микрокредитования является наращивание собственных ресурсов организаций, в том числе своих капиталов. Также из 47 микрофинансовых организаций небольшое количество участников имеет решающее положение и эффективную деятельность на микрофинансовом рынке. Однако капитал микрофинансовых организаций Республики Таджикистан не так уж и велик. Ограниченное количество участников микрофинансового рынка свидетельствует об их неактивности.

Из-за этого, сравнительный анализ микрофинансовых услуг проводится на основе аналитических критериев. Например, аналитико-сравнительными критериями могут служить следующие показатели: 1)приемлемость малоимущих граждан к финансовым услугам микрофинансовых организаций; 2)имеющиеся транзакционные расходы на финансовые услуги микрофинансовых организаций; 3)время-период приема микрокредита; 4)условия выплаты микрокредитов; 5)процентные ставки по микрокредитам; 6)стимулирование своевременного погашения микрокредитов и их выплаты; 7)повторение кредитных операций; 8)доступ к микрокредитам; 9)процесс подачи заявки на микрокредиты и получения ответов на поданные заявки; 10)размещение залогов для обеспечения погашения полученных микрокредитов.

Это были основные критерии, используемые почти всеми формальными, полуформальными и неформальными финансовыми организациями при получении микрокредитов и других услуг микрофинансирования. По этой причине используя вышеуказанные критерии, рассмотрим сравнительный анализ финансовых услуг микрофинансовых организаций в сравнении с финансовыми услугами ростовщиков, коммерческих банков и программ, финансируемые государством, (таблица 2).

Таблица 2. -Сравнительный анализ услуг микрофинансовых организаций

Критерии	Ростовщики	Коммерческие банки	Государственные программы финансирования	услуги микрофинансовых организаций
Уровень приемлемости к МР	высокий	низкий	низкий	высокий
Расходы приемлемости к Р/микрофинансирования	низкий	очень высокий	очень высокий	низкий-средний
Время приемлемости микрокредитов	очень короткий	очень длинный	очень длинный	короткий
Условия выплаты	изменяющиеся и фиксированные	изменяющиеся и легкий	изменяющиеся и легкий	гибкий
Процентные ставки	очень высокий	низкий и очень даже доступный	низкий, очень доступный и вспомогательный	доступный и приемлемый
Мотивация	нет	нет	нет	повторение кредитов по сниженным процентным ставкам
Повторение получения кредитов	возможен	возможно, но с малой вероятностью	возможно, но с малой вероятностью	надежная кредитная линия
Операции доступности к микрокредитам	очень быстро	занимает много времени и сложно	занимает много времени и сложно	обычный и быстрый
Операции подачи заявления для получения микрокредитов	неформальный	утомительный и сложный	утомительный и сложный	обычный и формальный
Залог для выплаты полученного кредита	является обязательным	является обязательным	является обязательным	не является обязательным. Социальный статус – само по себе гарантия

Источник: Таблица составлена автором на основе анализа собранных материалов.

Микрофинансовые организации играют важную роль в снижении уровня бедности. Сегодня в разных странах мира, таких как Бангладеш, Индия, Индонезия, Боливия, Камерун, Эфиопия, Гамбия, Гана, Мадагаскар, Марокко, Непал, Перу, Филиппины, Уганда, Замбия и др. тысячи микрофинансовых организаций и учреждений заняты предоставлением микрофинансовых услуг бедному населению. В странах бывшего Союза, включая Беларусь, Украину, Россию, Казахстан, Кыргызстан, Узбекистан и Таджикистан, процесс микрофинансирования находится на различных стадиях развития.

Снижение уровня бедности признано важной приоритетной задачей Правительства Республики Таджикистан. Снижение уровня бедности в годы независимости Таджикистана во многом было связано с экономическим развитием, в результате обеспечения стабильного макроэкономического развития было достигнуто улучшение социально-политической ситуации в стране. Например, уровень бедности снизился с 53,5 процента в 2007 году до 21,2 процента в 2023 году. Это свидетельствует о том, что уровень жизни населения страны постепенно улучшается с учетом показателей обеспечения домохозяйств, (диаграмма 3).

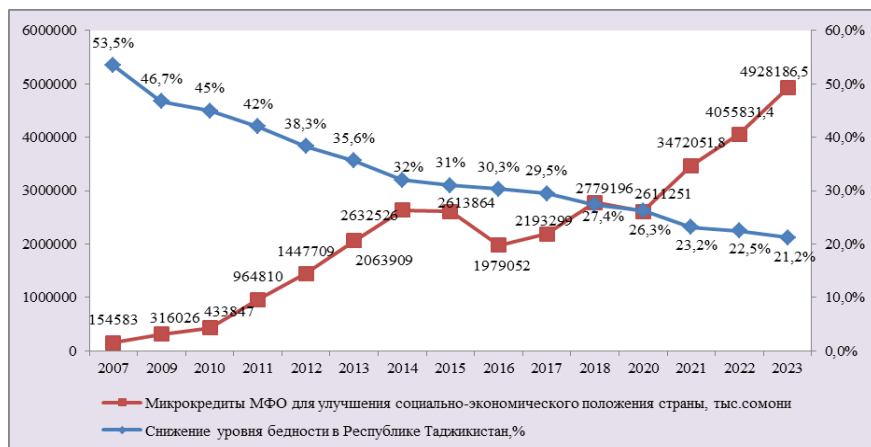

Диаграмма 4. - Процесс малого финансирования Министерства финансов для улучшения социально-экономического положения страны и снижения уровня бедности в Республике Таджикистан (2007-2023 гг., тыс. сомони, %).

Источник: подготовлено автором на основе Послания Президента Республики Таджикистан уважаемого Эмомали Рахмона «Об основных направлениях внутренней и внешней политики Республики» [электронный ресурс]. URL: <http://prezident.tj/node/32191> (дата использования: 29.12.2023). Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан. // Продовольственная безопасность и бедность №4 – 2018.84 (114) с. Стратегия сокращения бедности в Республике Таджикистан на 2010-2012 годы. Душанбе – 2010. 6 (67) с. Национальный банк Таджикистана. // Бюллетень банковской статистики: 2015.№12(245).-66с 2018.№12(281).-52с., , 2020.12(305).54, 2021.12(316).-53с, 2022.№12(329).-54с., -2023.№12(341).-55с.

Из диаграммы 3 наблюдается, что в процессе снижения уровня бедности большое значение имеет финансирование финансово-кредитных организаций, в том числе микрофинансовых организаций, посредством поддержки социальных и экономических сфер предпринимательской деятельности. Статистический анализ показывает, что за период 2007-2023 годов микрофинансовыми организациями были выданы микрокредиты на сумму 32 646 141,7 тыс. сомони в целях снижения уровня бедности, занятости, повышения уровня благосостояния населения, увеличения доходов населения, а также тем самым обеспечение показателей домохозяйств в рамках комплекса различных форм финансовых услуг.

Поэтому развитие финансирования и активизация микрофинансовых организаций и его влияние на уровень бедности в Республике Таджикистан оценивается важным. Их развитие указывает на то, что в этот процесс будет вовлечено все большее количество людей. Поскольку речь идет о малообеспеченных членах общества, положение которых является несколько опасным, существующие проблемы микрофинансовых организаций могут еще больше усугубить их положение, и это окажет негативное влияние на состояние финансового рынка страны. С учетом выявления существующих проблем, рассмотрим предложения путей их решения и влияния процесса микрофинансирования МФО на социальную и экономическую сферы.

Микрофинансовые организации республики оказывают услуги населению и малому и среднему бизнесу в различных сферах экономики республики. Анализ показателей кредитов, выдаваемых микрофинансовыми организациями по секторам экономики в 2015-2023 гг. показывает, что за период анализа общий объем этих кредитов имеет тенденцию к повышению на 1,9 раза. Однако настораживает один момент, за анализируемый период наблюдается тенденция снижения объемов кредитования МФО отраслям реального сектора экономики. Снизилась объем кредитования МФО предприятиям общественного питания, промышленности и других общих отраслей. Также по потребительским кредитам наблюдается тенденция развития, то есть за период 2015-2023 годов объем кредитов, выданных микрофинансовыми организациями потребительскому сектору, увеличился на 1 355 502,9 тыс. сомони или в 3,2 раза.

Наблюдается, что услуги по видам депозитов, в том числе: годовая процентная ставка, продолжительность и размер минимальной суммы по открытию вклада, в микрофинансовых организациях республики отличаются, годовая процентная ставка по выданным микрокредитам и депозитам в МФО сильно отличаются, и этим доставляются неудобства бедным и малообеспеченным семьям. Поэтому микрофинансовым организациям Республики Таджикистан необходимо использовать современные методы маркетинга в связи с деятельностью по открытию вкладов и работе с клиентами. Рассмотрим тенденции депозитов микрофинансовых организаций Республики Таджикистан за 2015-2023 гг., (диаграмму 4).

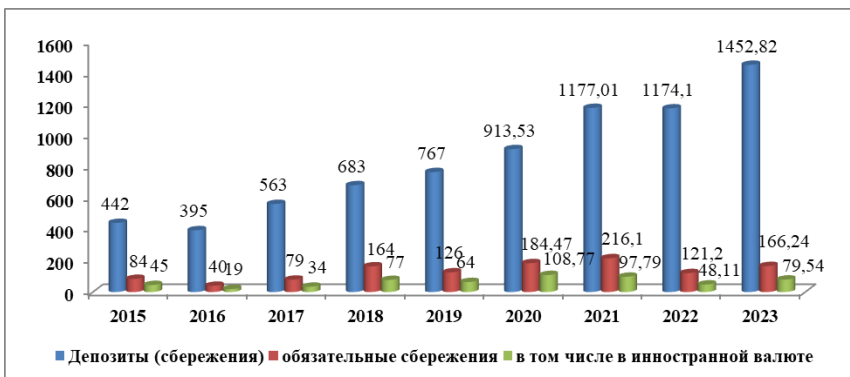

Диаграмма 4.-Тенденции развития сбережений (депозитов) микрофинансовых организаций за 2015-2023 гг. (млн сомони).

Источник: подготовлено автором на основе материалов Национального банка Таджикистана. // Бюллетень банковской статистики: 2015.№12(245).-96-97с., 2020.12(305).-60,70,87,94с., 2021.12(316).-26,50,60,63с., 2022.№12(329).-27, 28,50,60с., 2023.№12(341).-19,28,29,50,60с.

Анализ сравнений 2015-2023 гг. на диаграмме 5 свидетельствует, что сумма сбережений (депозитов) микрофинансовых организаций составляет 1010,82 млн. сомони или увеличился в 3,3 раза, обеспечив тенденцию развития данного показателя. В данный анализируемый период сумма обязательных депозитов в национальной валюте составляет 82,24 млн.сомони или в 1,9 раза, сумма обязательных депозитов в иностранной валюте составляет 34,54 млн. сомони или увеличилась в 1,8 раза. Вызывает беспокойство объем обязательных депозитов в микрофинансовых организациях они низкие, а доля обязательных депозитов в национальной валюте снизилась с 19 процентов в 2015 году до 11,4 процента в 2023 году. До сих пор наличие депозитов в иностранной валюте свидетельствует о том, что на руках населения осталось достаточное количество иностранной валюты, и она считается как надежное платежное средство и высокий уровень уверенности в стабильности и надежности хранения денежных средств в качестве депозитов. Также важно отметить, что ввиду жестких требований к микрофинансовым организациям, привлекающим средства физических и юридических лиц в виде кредитов, является обязательным соблюдение двух критериев: достаточности собственных средств и другое платежеспособность.

В диссертации для определения факторов, влияющих на развитие микрофинансирования в Республике Таджикистан был проведен корреляционно-регрессионный анализ. Были выбраны следующие факторы: X_1 - Остаток депозитов в МКО, X_2 - Активы МКО, X_3 - Объем кредитного портфеля, X_4 - Банковские ресурсы, X_5 - Капитал МКО, X_6 - Денежные доходы населения. С этой точки зрения предлагается экономико-статистическая гипотеза о том, что микрофинансирование развивается под непосредственным влиянием вышеперечисленных факторов.

численных факторов. Для проверки данной гипотезы и оценки современного состояния влияния указанных финансовых показателей на микрофинансирование целесообразно применить корреляционно-регрессионный анализ. Для этого использовались статистические данные финансовых показателей микрофинансирования Республики Таджикистан за 2010-2023 годы и определены факторы, влияющие на него, (таблица 3).

Таблица 3.-Результаты многомерного регрессионного моделирования.

СУММАРНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ			
<i>Оегрессионная статистика</i>			
общий коэффициент корреляции	0,9664		
Коэффициент общей детерминации	0,9339		
Нормативный коэффициент детерминации	0,8309		
Стандартная ошибка	1866,8384		
статистические наблюдения	14		
<i>F</i> -критерий Фишера	51,775		
	Параметры уравнения регрессии	Стандартная ошибка параметров	<i>t</i> -статистика Стюдента
X3	0,3904	0,1493	2,6155
X4	0,8288	0,6807	1,2175
X6	0,0021	0,0023	0,8988

Источник: Авторская разработка

В целом установлено, что факторы X3, X4 и X6 имеют значимые, сущность и приемлемые характеристики и объясняются с экономико-статистической точки зрения следующим образом:

➤ $b = 0,39$ означает, что при увеличении размера кредитного портфеля до 1 миллиона сомони показатель суммы микрокредитов увеличивается до 390 тыс. сомони увеличивается, если остальные факторы модели остаются без изменений.

➤ $c = 0,828$ означает, что при увеличении суммы банковских ресурсов до 1 миллиона сомони показатель суммы микрокредитов увеличивается до 828 тыс. сомони, если остальные факторы модели остаются без изменений.

➤ $d = 0,002$ означает, что при увеличении денежных доходов населения до 1 миллиона сомони показатель суммы микрокредитов увеличивается до 2 тысяч. сомони, если остальные коэффициенты остаются без изменений.

Эти результаты характерны для экономико-статистического моделирования и подробно описаны в диссертации автора.

В третьей главе диссертации автора «Основные направления формирования и развития микрофинансирования в Республике Таджикистан», рассматриваются совершенствование деятельности микрофинансовых организаций в условиях экономики Республики Таджикистан, государственное регулирование формирования и развития рынка микрофинансирования в Республике Таджикистан, зарубежный опыт развития мик-

рофинансирования и возможности их использования в Республике Таджикистан.

В рамках диссертации с учетом сегодняшнего состояния потенциала микрофинансовых организаций автор оценил совершенствование деятельности микрофинансовых организаций как одно из направлений устойчивого развития финансово-кредитных показателей организаций, изучил и рассмотрел его по трем направлениям, рассмотрел состояние экономики республики и подытожил свои идеи и предложения в диссертации.

Также разработан прогноз развития микрокредитов по регрессионной модели и план SWOT - анализа с определением ситуации плюсов и минусов, которые могут повлиять на формирование и развитие рынка микрофинансирования в Республике Таджикистан. Кроме того, государственное регулирование формирования и функционирования микрофинансового рынка в Республике Таджикистан представлено следующим образом, (рисунок 5).

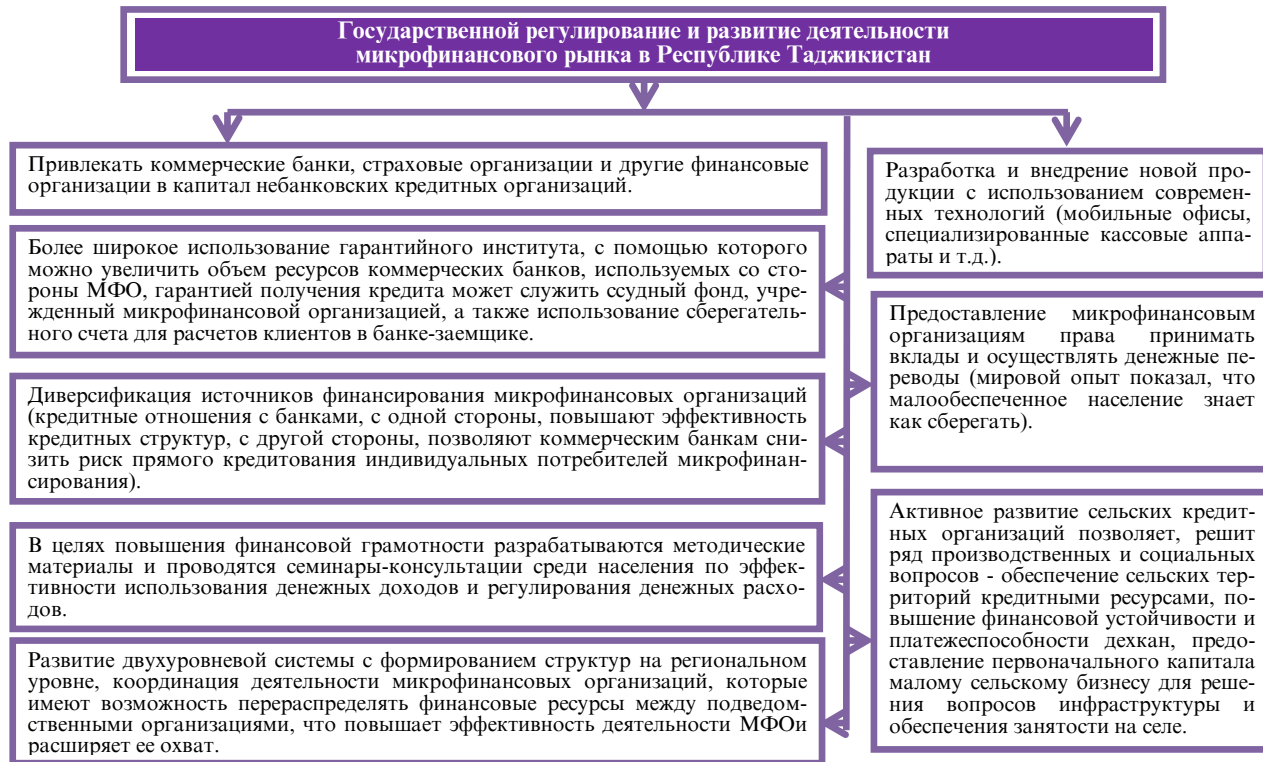

Рисунок 5. -Государственное регулирование формирования и развития микрофинансовой деятельности в Республике Таджикистан.

Источник: Разработано автором.

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Основные научные результаты диссертации

В заключении по теме диссертации «Формирование и развитие микрофинансирования в Республике Таджикистан мы удовлетворены следующими научными выводами:

1. На основе исследования научных аспектов формирования и развития микрофинансирования в экономике выявилось, что микрофинансирование выражает финансовые услуги малоимущим и с ограниченными финансовыми возможностями граждан с целью повышения уровня жизни и развития малого и среднего хозяйствования и предпринимательства. Поэтому микрофинансирование как важное экономическое явление в современных условиях является реальной необходимостью. На основе научных исследований добавлено, что в современных условиях микрофинансирование как система микрофинансовых институтов для малоимущего и с ограниченными финансовыми возможностями граждан предлагает следующие виды финансовых обслуживаний: кредитные обслуживания; обслуживания по открытию и услугам сбережений; страховые обслуживания; обслуживания по аренде; гарантийные услуги; услуги по переводу денег; услуги сектора обмена валют и другие. [1-А]

2. Деятельность малых финансовых институтов состоит из основных элементов: 1) введение, цель и философия работы организации; 2) механизм управления, включая менеджеров подструктур и филиалов организации; 3) система управления информационно-коммуникационными технологиями; 4) база человеческих ресурсов; 5) организация финансовых ресурсов; 6) инфраструктура – здания, транспорт, связь и т.п.; 7) продукты и услуги; 8) методология и инструменты; 9) сеть филиалов; 10) система предоставления услуг - сеть центров, банков, инспекторов и т.п.; 11) система внутреннего контроля. Среди различных составляющих элементов малых финансовых институтов важнейшими из них считаются философия их деятельности и престиж. Этот элемент оказывает непосредственное влияние на способ работы, принципы деятельности малых финансовых институтов. [2-А]

3. Стоит отметить, что в Республике Таджикистан микрофинансирование формируется и развивается как процесс доступа к финансовым услугам для бедного и с ограниченными финансовыми возможностями населения. Здесь необходимо упомянуть специальные программы микрофинансирования в Республике Таджикистан, которые реализуются при поддержке международных финансовых организаций и институтов, коммерческих и общественных организаций, механизма банковской системы, небанковских и правительственных организаций. Хотя первые явления процесса микрофинансирования в нашей республике со стороны международных организаций в различных формах, таких как: помощь в виде продуктов питания, одежды, медикаментов и т.д. для бедного населения, существовали еще до конца 1996 года. Но исследование показывает, что процесс по микрофинансированию в Республике Таджикистан начался в 1996 до 2000 гг. Этот процесс с началом функционирования международных организаций, такие

как: «Merci Corps», «ACTED», «Care Internasion», «АгроЭкшн Германии», Фонд «Сорос», Фонд «Ага Хан», «Counterpart Consortium», Программа «Развитие ООН в Республике Таджикистан».[10-А]

4. Снижение уровня бедности признано важной приоритетной задачей Правительства Республики Таджикистан в рамках стратегических документов. Снижение уровня бедности в годы независимости Таджикистана во многом было связано с экономическим развитием, в результате обеспечения стабильного макроэкономического развития было достигнуто улучшение социально-политической ситуации в стране. Результаты исследования бюджетов домохозяйств показывают, что индекс бедности снижается с каждым годом. Например, уровень бедности снизился с 53,5 процента в 2007 году до 21,2 процента в 2023 году. Это свидетельствует о том, что уровень жизни населения страны постепенно улучшается с учетом показателей обеспеченности домохозяйств. Статистический анализ показывает, что за 2007-2023 годы микрофинансовыми организациями были выданы микрокредиты на сумму 32 646 141,7 тыс.сомони в целях снижения уровня бедности, улучшения малого предпринимательства и занятости, повышения уровня благосостояния граждан, увеличения доходов граждан и, тем самым образом, обеспечение динамик хозяйств в рамках комплекса разных форм финансовых обслуживаний.[3-А]

5. Оценка процесса микрофинансирования и его влияния на понижение уровня бедности в РТ показывает, что доля кредитов, выданных микрофинансовыми организациями, в микрокредитовании финансовыми организациями в последние годы снизилась. Микро финансовые организации республики оказывают услуги населению и малому и среднему бизнесу в различных сферах экономики республики. Но вызывает беспокойство то, что за период анализа объем кредитования МФО отраслям реального сектора экономики имеет тенденцию к снижению. Состояние кредитного обслуживания финансово-кредитных организаций неравномерно в масштабах регионов страны. Состояние кредитного обслуживания финансово-кредитных организаций является неравномерным в масштабах регионов страны. В частности, микрофинансовые организации менее активны, чем банки и небанковские кредитные организации, в выдаче кредитов в регионах, независимых от развития кредитования. Наблюдается, что количество микрофинансовых организаций в Республике Таджикистан снижается в течение последних нескольких лет с момента разработки и принятия Закона Республики Таджикистан «О микрофинансовых организациях». [14-А]

6. По плану SWOT-анализа определены основные факторы, которые могут повлиять на формирование и развитие рынка микрофинансирования в Республике Таджикистан. Также в диссертации подчеркнута, что решить вопросы снижения уровня бедности можно посредством становления и развития микрофинансирования в Республике Таджикистан. Поэтому в системе внутреннего рынка микрокредитов необходимо постоянно планировать следующие меры: 1) Установление регулярного контроля на основе принципа банковской системы; 2) Первостепенная значимость по принятию комплекса мер по защите пользователей микрофинансовыми услугами;

3) отслеживание и решение проблемы повышения процентной ставки по микрокредитам на кредитном рынке. [13-А]

7. Изучение и возможности использования положительных сторон передового опыта зарубежных стран также оцениваются выгодным для Республики Таджикистан: 1) можно сказать, что микрокредиты влияют на рост доходов домохозяйств и дают хорошую возможность для формирования и развития интеллектуального и человеческого капитала; 2) особенно для физических, отдельных граждан, в том числе безработным, обладающим творческой и предпринимательской энергией, дает возможность получать деньги и заниматься какой-либо прибыльной деятельностью; 3) для малых фирм и фермерских хозяйств микрофинансирование может быть незаменимым источником общественного воспроизводства и наращивания дифференциальных производств, а также создания новых рабочих мест с удобными условиями для труда; 4) микрофинансирование на уровне национальной экономики способствует увеличению количества индивидуальных предпринимателей; 5) увеличиваются налоговые платежи в государственный бюджет; 6) для удовлетворения потребностей бедного населения в наличных деньгах с целью решения их социальных проблем считается надежным источником кредита; 7) при правильной реализации и рациональном регулировании данное экономическое явление может послужить экстренной помощью бедному населению. [2-А]

Рекомендации по практическому использованию результатов исследования.

1. Исследование теоретических аспектов показывает, что для становления и развития микрофинансирования и его роли в повышении уровня жизни народа считается важным наблюдать за решением следующих вопросов: а) практическое внедрение передового зарубежного опыта в направлении микрофинансирования с учетом национальных особенностей; б) соответствие и совершенствование законодательства в направлении микрофинансирования в зависимости от условий рыночной экономики; в) создание инфраструктурного составляющего системы микрофинансирования; г) внедрение современных технологий в процесс микрофинансовых отношений; д) посредством программ и проектов повышение финансовой грамотности населения по эффективному использованию деятельности микрофинансовых организаций и их услуг; е) организация эффективной интеграции предпринимателей и предприятий в форме кластеризации; анализ и прогнозирование показателей микрофинансирования и проведение мониторинга с целью организации прозрачности; ж) содействие в организации совершенной конкуренции, создание условий для рекламы и поощрения деятельности организаций и совершенствования финансового обслуживания их деятельности; з) организация механизма государственной поддержки для увеличения кредитного портфеля и обеспечения финансовой устойчивости микрофинансовых организаций и т.д. [1-А]

2. По результатам анализа, рассмотрения и научных исследований рекомендуется в целях совершенствования деятельности микрофинансовых

организаций в условиях экономики нашей республики уделить первоочередное внимание следующим вопросам: а) Микрофинансовым организациям необходимо уделять первостепенное внимание потребностям клиентов в сфере финансовых услуг; б) Соответствие суммы и сроков выплат по запросам клиентов; в). Соответствие размера кредитов к потребностям клиентов; г). Исследование спроса на потребительские кредиты; д) расширение спектра микрофинансовых услуг микрофинансовыми организациями для бедного населения; е). Исследование финансовых процессов и платежных циклов; ё). Расширение перечня продуктов и услуг, предлагаемых микрофинансовыми организациями для бедного и малоимущего населения; ж). Повышение гибкости продуктов микрофинансовых организаций при оказании финансовых услуг бедному и малоимущему населению; з). Обеспечение бедного и малоимущего населения продуктами страховых услуг микрофинансовых организаций и институтов; и) Улучшение возможностей для индивидуальных сбережений бедного и малообеспеченного населения. [11-А]

3. Следует отметить, что повышение финансовой грамотности населения положительно влияет на снижение рисков микрофинансовых организаций. Мы уверены, что с учетом этого на уровне законодательства и профессиональной трудовой деятельности в банковской системе будут разрабатываться дополнительные нормативно-правовые документы, такие как: законы, руководства и положения о работе, которые будут направлены на раскрытие информации о микрофинансовых услугах. Правительство Республики Таджикистан, Национальный банк Таджикистана, институты гражданского общества, участники рынка микрофинансирования должны стремиться повысить финансовую грамотность граждан в рамках рабочих программ и стратегических целей и тем самым сформировать правильное представление отрасли в обществе. [12-А]

4. Для совершенствования деятельности микрофинансовых организаций предлагаем: а) устойчивый стратегический план, функции деятельности, принципы микрофинансовых организаций должны быть очень простыми и точными, чтобы стратегические партнеры могли их понять; б) высший и средний звенья управления, а также работники технического персонала должны иметь высокую степень квалификации и быть технически оснащенными; в) руководство и персонал должны быть полностью заняты и считать себя ответственными за планы и задачи микрофинансовых организаций; г) система бухгалтерского учета микрофинансовых организаций должна работать высококачественно и уметь предоставлять менеджерам точную и своевременную информацию.[15-А]

5. Для целевого использования финансовых ресурсов микрофинансовых организаций предлагаются внедрить следующие мероприятия: а) свободный остаток резервных средств должен быть размещен в виде депозитов в надежных банках; б) при инвестировании в деятельности надо придерживаться принципу диверсификации; в) для поддержания нормальной ликвидности следует размещать краткосрочные - среднесрочные обязательства исключительно в краткосрочные - среднесрочные активы; г) постоянно должен сохраняться баланс, совокупность долгосрочных обяза-

тельств не должна превышать совокупность долгосрочных инвестиций; д) думаем, что с точки зрения поддержки финансовой устойчивости лучше зарождавать долгосрочные активы за счет собственных средств микрофинансовых организаций.[13-А]

6. Согласно прогнозу межотраслевых индикаторов и международных сравнений в Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 года уровень бедности в Республике Таджикистан должен быть приравнен к 15 процентам, а уровень крайней бедности к 0 проценту. Для достижения этой стратегической цели, учитывая влияние микрофинансирования на уровень бедности, предлагается реализовать основные меры государственного регулирования формирования и развития рынка микрофинансирования в Республике Таджикистан следующим образом: а) сокращение доли нерегулируемого рынка путем предоставления льгот микрофинансовым организациям и ограничения кредитования организаций, не занимающихся микрофинансовой деятельностью; б) повышение качества микрокредитного портфеля путем стандартизации работы микрофинансовых организаций; в) улучшение приемлимости к микрокредитам для малоимущего и финансово ограниченными возможностями граждан с целью занятия малым и средним бизнесом путем предоставления преимуществ микрофинансовым организациям, а также посредством программы государственной поддержки; г) обеспечение прозрачности микрофинансовых организаций положительно повлияв на спрос и услуги, способствует увеличению доли рынка; д) соответствие кредитно-сберегательных продуктов микрофинансовых организаций к потребностям бедного и малоимущего населения.[11-А]

7. Изучение опыта формирования и развития микрофинансирования в зарубежных странах обосновал, что микрофинансовые организации посредством различных финансовых услуг играют важную роль на пути к снижению уровня бедности. Здесь, в частности, заслуживают поддержки услуги и деятельность микрофинансовых организаций. В разных странах мира, такие как Бангладеш, Индия, Индонезия, Боливия, Камерун, Абиссиния, Гамбия, Гана, Мадагаскар, Марокко, Непал, Перу, Филиппины, Уганда, Замбия и другие, тысячи микрофинансовых организаций и учреждений занимаются предоставлением микрофинансовых услуг бедному и малоимущему населению. В странах Белоруссии, Украины, России, Казахстана, Кыргызстана, Узбекистана процесс микрофинансирования находится на разных стадиях формирования и развития. [2-А]

ФЕХРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ

а) Мақолаҳои, ки дар нашрияҳои тақризишавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷой шудаанд:
[1-М,А]. Бобохонова Д.Р. Ҷанбаҳои назариявии ташаккул ва рушди маблағгузори хурд [Матн] / М.Н.Мирсаидов., Д.Р.Бобохонова // Кишоварз. ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур. - Душанбе, 2019. - №4(85)-С.156-160.

[2-М,А]. Вазирзода Д.Р. Таҷрибаи рушди маблағгузори хурд дар мамолики хориҷӣ [Матн] / Тағоев Ҷ.А., Файзуллоев Т.Т., Вазирзода Д. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ – Душанбе, 2021. - №8. - С.118-127.

[3-М,А]. Вазирзода Д.Р. Таҳлили вазъи маблағгузори хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва буриши минтақаҳои он [Матн] / Вазирзода Д.Р. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ – Душанбе, 2022. - №7. - С.95-108.

[4-М,А]. Вазирзода Д. Р. Хусусиятҳо ва принсипҳои асосии ташаккул ва раванги раванди маблағгузори хурд [Матн] // Вазирзода Д.Р. // Паёми молия ва иқтисод (маҷаллаи илмӣ-амалӣ).-Душанбе, 2022.- №3 (32) .- С.204-212.

б) Мақолаҳои, ки дар дигар нашрияҳо ба таърифи расидаанд:

[5-М]. Бобохонова Д.Р. Модели рушди иҷтимоӣ – иқтисодии ноҳияи Кӯлоб [Матн] / С.А.Сафаров., Д.Р.Бобохонова // Маводи конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ –назариявӣ дар мавзӯи «Ҷавонон ва масоили рушди молиявии ҷомеа», (ДДК ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, 19.05.17).- ш.Кӯлоб 2017. –С. 65-70.

[6-М,А]. Бобохонова Д.Р. Финансовыи аспекти деъятельности страховой организации [Матн] / Д.Р.Бобохонова, К.Одинаев // Маводи конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ –назариявӣ дар мавзӯи «Ҷавонон ва масоили рушди молиявии ҷомеа», (ДДК ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, 19.05.17)- ш.Кӯлоб 2017. – С. 153-155.

[7-М,А]. Бобохонова Д.Р. Идоракунии хатарҳо дар ташкилотҳои микромолиявӣ [Матн] / Д.Р.Бобохонова // Маводи конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ –назариявӣ дар мавзӯи «Ҷавонон ва масоили рушди молиявии ҷомеа», (ДДК ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, 19.05.17).- ш.Кӯлоб 2017.-С. 180-184.

[8-М,А]. Бобохонова Д.Р. Молиякунонӣ дар самти истифодаи заминаҳои кишоварзии вилояти Хатлон [Матн] / Б.Н.Комилов., Д.Р.Бобохонова // Маводи конференсияи Ҷумҳуриявии илмӣ – назариявӣ дар мавзӯи «Ташаккули сиёсати кластерӣ ҳамчун асоси самтнокии инноватсионӣ ва рақобатпазирии минтақа», (ДДК ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, 17.12.17). - ш.Кӯлоб, 2017–С.17-22.

- [9-М,А]. Бобохонова Д.Р. Методологияи маблағузории хурд ва усулҳои дарёфту фарогирии аҳолии камбизоат [Матн] / Д.Р.Бобохонова // Маҷаллаи илмӣ- амалии байналмилалӣ таҳти унвони «Илм ва иноватсияҳои ҷаҳонӣ, 2020: Осиёи марказӣ».-Алма-Ата, 2020.- С. 20-22.
- [10-М,А]. Вазирзода Д.Р.Таърихи ташаккули маблағузории хурд дар ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / М.Н.Мирсаидов, Д.Р.Вазирзода // Маводи онлайн видеоконференсияи илмию амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Нақши муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар таъмини рушди устувори минтақа дар ҳошияи саноаткунонии босуръати кишвар»(ДТМИК,13-ноябри 2020).- ш.Кӯлоб,2020.-С.517-524.
- [11-М,А]. Вазирзода Д.Р.Таҳлили вазъи маблағузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / М.Н .Мирсаидов, Д.Р.Вазирзода // Маҷаллаи илмӣ – оммавии «Илм ва технологияи асри XXI» дар мавзӯи «Нақши муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар таъмини рушди устувори минтақа дар ҳошияи саноаткунонии босуръати кишвар»,(ДТМИК).- ш. Кӯлоб, 2020.- №1(1).-С.130-143.
- [12-М,А]. Вазирзода Д.Р. Идоракунии пардохти қарзҳо ва пешгирии зарарҳо ҳамчун шартҳои муҳими устувори ташкилоти микроолиявӣ дар шароити муосир [Матн]//Д.Р.Вазирзода/ Маводи конфронси ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Вазъи низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи пандемияи коронавирус (COVID-19)», (ДДК ба номи А. Рӯдакӣ, 11.12. 2021, шаҳри Кӯлоб) - Душанбе: «Нашриёти муосир», 2021. – С. 231-239.
- [13-М,А]. Вазирзода Д. Р. Танзими давлатии ташаккул ва раванки бозори маблағузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон // [Матн] / М.Н.Мирсаидов., Д.Р. Вазирзода // Маводи конфронси ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Ташаккули баҳши молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши он дар рушди устувори иқтисоди миллӣ», (17 декабри соли 2022, шаҳри Кӯлоб) - Душанбе: «Нашриёти муосир », 2022.- С.147-158.
- [14-М,А]. Вазирзода Д. Р. Арзёбии раванди маблағузории хурд ва таъсири он ба пастравии сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] /М.Н.Мирсаидов, Д.Р.Бобохонова//Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ – назариявӣ дар мавзӯи “Масоили муҳими таъмини амнияти иқтисодии Тоҷикистон ва кишварҳои ҷаҳон дар шароити муосир”, (9/10 .06.23).- ш.Кӯлоб,2023.-С.324-337.
- [15-М,А]. Вазирзода Д. Р. Унсурҳои асосии тарҳрезии ташкилотҳои маблағузории хурди устувор[Матн] / М.Н.Мирсаидов., Д.Р.Вазирзода // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Рушди низоми бонкӣ ва рақамикунонии баҳши молиявӣ» (19-20.12.2023, ш.Кӯлоб)-С.223-228.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсия номзадни Вазирзода Дилором Рачамат дар мавзуй «Ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 - молия, муомилоти пулӣ ва қарз.

Калидвожаҳо: ташкилотҳои қарзии молиявӣ, ташкилотҳои маблағгузории хурд, маблағгузории хурд, инфрасохтори маблағгузории хурд, саводнокии молиявӣ, дороиҳо, сандуки қарзӣ, хизматрасонии молиявӣ, соҳибқориҳои хурд ва миёна, субсидия, пасандозҳо, меъёрҳои фонизӣ, хавфҳо, даромади пулии аҳоли, сатҳи камбизоатӣ.

Мақсади таҳқиқот ин ҳалли масъалаҳои муайяни илмӣ, таҳияи тавсияҳои назариявӣ ва амалӣ барои татбиқи ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд ҳамчун воситаи таъсирирасонӣ ба сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Объекти таҳқиқот ин ташкилотҳои маблағгузории хурд мебошад, ки нақши онҳо дар паст кардани сатҳи камбизоатии Ҷумҳурии Тоҷикистон афзалият дорад.

Мавзуй (предмет) таҳқиқот ин мачмуи муносибатҳои иқтисодӣ ва равандҳои оид ба ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд дар ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравад.

Методҳои таҳқиқот ва таҷҳизоти истифодагардида. Асоси назариявии таҳқиқотро асарҳои донишмандони ватанӣ ва хориҷӣ дар самти маблағгузории хурд, санадҳои меъёриҳои қонунгузории низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон (қонунҳо, қарорҳои амрҳои раиси Бонки миллии Тоҷикистон ва қонунгузории ҳокимияти давлатӣ) ташкил медиҳанд. Пешниҳоди методҳои ва муқаррароти назариявии дар диссертатсия баррасиягардида, ба сатҳи дастовардҳои илмӣ иқтисодшиносӣ асос меёбанд, ки дар таҳқиқоти илмӣ олимони хориҷию ватанӣ инъикос ёфтаанд. Дар диссертатсия инчунин методологияи умумии илмӣ, ба монанди синтез, индуксия ва дедуксия, методҳои таҳлили муқоисавӣ, тасвири графикӣ ва ғайраҳои истифода шудаанд. Истифодаи методҳои ва методологияи зикршуда самаранокӣ ва асоснокӣ натиҷаҳо, хулосаҳо ва пешниҳодҳои илмиро таъмин намуданд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот дар асосноккунии пешниҳоди илмӣ самтҳои асосии ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зоҳир гардида, аз қисмҳои зерин иборат аст: дар асоси омӯзиши назарияҳои олимони хориҷию ватанӣ ҷанбаҳои илмӣ ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд дар иқтисодиёт муайян карда шуда, маънидоди муаллифони дар мазмуни нав асоснок карда шуд; вазъи рушди маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он таҳлил шуда, раванди маблағгузории хурд ва таъсири он ба пастравии сатҳи камбизоатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон арзёбӣ гардида, амсилаи бисёрҷангаи иқтисодӣ-оморӣ аз рӯйи нишондиҳандаи маблағгузории хурд бо 5 омили ба он таъсирирасон таҳия карда шуда, дар алоқамандии ҳеле зич қарор доштани онҳо муайян карда шуд, тавсияҳои илмӣ асоснок кардашудаи тақмили фаъолияти ташкилотҳои маблағгузории хурди устувор дар шароити иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон, дурномаи маблағгузориҳои хурд аз рӯйи амсилаи регрессионӣ қоркардшуда, бо усули SWOT-таҳлил тарафҳои қавӣ, заиф, имкониятҳо ва хатарҳои бозори маблағгузории хурд нишон додашуда, роҳҳои танзими давлатии ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешкаш шудааст, таҷрибаи ташаккул ва рушди маблағгузории хурд дар мамлакатҳои хориҷӣ омӯхта шуда, амалисозии ҷузъиёти муҳими таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ дар самти маблағгузории хурд ташаккулёфта тавсия гардидааст.

Соҳаи истифода: Натиҷаҳои кори диссертатсияи номзадӣ дар муқамалгардонии қонунҳои миллий, таҳияи барномаҳои стратегӣ, татбиқи дурномаи сиёсати пулӣ ва қарзӣ ва молия, муомилоти пулӣ ва қарз, ташкилотҳои қарзии молиявӣ ва ташкилотҳои маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомотҳои давлатии маҳаллӣ дар самти ташаккул ва равнақи маблағгузории хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди истифодаи васеъ қарор дода шаванд. Инчунин, дар ҷараёни таълими факултетҳои иқтисодии Донишгоҳи давлатии Қулоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ ҷангоми хондани дарсҳои лексионӣ гузаронидани машғулиятҳои амалӣ аз ҷанҳои «Назарияи молия», «Молия ва қарз» ва «Пул, қарз, бонк», «Маблағгузорӣ» мавриди истифода қарор гирифтаанд.

АННОТАЦИЯ

на кандидатскую диссертацию Вазирзода Дилором Раджамат на тему «Формирование и развитие микрофинансирования в Республике Таджикистан» на получение степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 – Финансы, денежные обращения и кредит.

Ключевые слова: микрофинансирование, финансово-кредитные организации, микрофинансовые организации, микрофинансовая инфраструктура, финансовая грамотность, активы, кредитный портфель, финансовые услуги, малый и средний бизнес, субсидия, сбережения, процентные ставки, риски, денежные доходы населения, уровень бедности.

Целью исследования является решение определенных научных вопросов, разработка теоретических и практических рекомендаций по реализации становления и развития микрофинансирования как средства воздействия на уровень бедности в Республике Таджикистан.

Темой (предметом) исследования считается совокупность экономических отношений и процессов по становлению и развитию микрофинансирования в республике.

Объектом исследования являются микрофинансовые организации, роль которых имеют приоритет в снижении уровня бедности в Республике Таджикистан.

Методы исследования и используемое оборудование. Теоретической основой исследования являются труды отечественных и зарубежных ученых в области микрофинансирования, нормативно-правовые документы банковской системы Республики Таджикистан (законы, постановления и приказы главы Национального банка Таджикистана и законодательные акты органа государственной власти). Изложение методов и теоретических положений, рассмотренных в диссертации, основано на уровне достижений экономической науки, которые отражены в научных исследованиях зарубежных и отечественных ученых. В диссертации также используются общенаучные методологии, такие как синтез, индукция и дедукция, методы сравнительного анализа, изображения и графики и т. д. Использование указанных методов и методологии обеспечило эффективность и обоснованность результатов, выводов и научных предложений.

Научная новизна исследования проявляется в обосновании научного предложения основных направлений становления и развития микрофинансирования в Республике Таджикистан и состоит из следующих частей: на основе изучения теорий зарубежной и отечественными учеными определены научные аспекты становления и развития микрофинансирования в экономике, а авторская интерпретация в данном контексте просто обоснована; Проанализировано состояние развития микрофинансирования в Республике Таджикистан и ее регионах, оценен процесс микрофинансирования и его влияние на снижение уровня бедности в Республике Таджикистан, разработана многомерная экономико-статистическая модель на основе показателя микрофинансирования с 5 факторами, влияющими на него, и определено, что они очень тесно связаны между собой, научно обоснованными рекомендациями по совершенствованию деятельности устойчивых микрофинансовых организаций в условиях экономики Республики Таджикистан, перспектива микрофинансирования обработана по регрессионной модели, с использованием метода SWOT-анализа, показаны сильные и слабые стороны, возможности и риски рынка финансирования, представлены пути государственного регулирования становления и развития микрофинансирования в Республике Таджикистан, опыт становления и развития микрофинансирования. Изучено микрофинансирование в зарубежных странах и рекомендовано внедрение важных деталей опыта зарубежных стран в направлении микрофинансирования.

Область применения: Результаты кандидатской диссертационной работы по совершенствованию национального законодательства, разработке стратегических программ, реализации денежно-кредитной политики и финансов, денежных операций и кредита, финансово-кредитных организаций и микрофинансовых организаций Республики Таджикистан и государственных и местной власти в направлении становления и развития микрофинансирования в Республике Таджикистан должны широко использоваться. Также в процессе обучения на экономических факультетах Кулибского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки при чтении лекций и проведении практических занятий изучаются предметы «Финансовая теория», «Финансы и кредит» и «Деньги, кредит, банк», «Финансирование».

ANNOTATION

for the dissertation of Vazirzoda Dilorom Rajamat the topic «Formation and development of microfinance in the Republic of Tajikistan» for the degree of candidate of economic sciences in the specialty 08.00.07 - Finance, money circulation and credit.

Key words: microfinance, financial credit organizations, microfinance organizations, micro-finance infrastructure, financial literacy, assets, loan portfolio, financial services, small and medium business, subsidy, savings, interest rates, risks, monetary income of the population, poverty level.

The purpose of the study is to resolve certain scientific issues, develop theoretical and practical recommendations for the implementation of the establishment and development of microfinance as a means of influencing poverty levels in the Republic of Tajikistan.

The theme (subject) of the study is the totality of economic relations and processes for the formation and development of microfinance in the republic.

The object of the study is microfinance organizations, whose role has priority in reducing poverty in the Republic of Tajikistan.

Research methods and equipment used. The theoretical basis of the study is the works of domestic and foreign scientists in the field of microfinance, regulatory documents of the banking system of the Republic of Tajikistan (laws, regulations and orders of the head of the National Bank of Tajikistan and legislative acts). public authority). The presentation of the methods and theoretical positions discussed in the dissertation is based on the level of achievements of economic science, which are reflected in the scientific research of foreign and domestic scientists. The dissertation also uses general scientific methodologies such as synthesis, induction and deduction, comparative analysis methods, images and graphics, etc. The use of these methods and methodology ensured the effectiveness and validity of the results, conclusions and scientific proposals.

The scientific novelty of the research is manifested in the substantiation of the scientific proposal of the main directions of the formation and development of microfinance in the Republic of Tajikistan and consists of the following parts: based on the study of theories by foreign and domestic scientists, the scientific aspects of the formation and development of microfinance in the economy have been identified, and the author's interpretation in this context is simply justified; The state of development of microfinance in the Republic of Tajikistan and its regions is analyzed, the process of microfinance and its impact on poverty reduction in the Republic of Tajikistan is assessed, a multidimensional economic and statistical model is developed based on the microfinance indicator with 5 factors influencing it, and it is determined that they are very closely interconnected, scientifically based recommendations for improving the activities of sustainable microfinance organizations in the economy of the Republic of Tajikistan, the prospect of microfinance is processed by model regression, using the SWOT analysis method, the strengths and weaknesses, opportunities and risks of the financing market are shown, ways of state regulation of the formation of and development of microfinance in the Republic of Tajikistan, experience in the formation and development of microfinance. Microfinance in foreign countries has been studied and the introduction of important details of the experience of foreign countries in the direction of microfinance has been recommended.

Scope of application: The results of the candidate's dissertation work on improving national legislation, developing strategic programs, implementing monetary policy and finance, monetary transactions and credit, financial and credit organizations and microfinance organizations of the Republic of Tajikistan and state and local authorities in the direction of the formation and development of microfinance in The Republic of Tajikistan should be widely used. Also, in the process of studying at the economic faculties of the Kulob State University named after Abuabdulloh Rudaki, the subjects "Financial Theory", "Finance and Credit" and "Money, Credit, Bank", "Financing" are studied during lectures and practical classes.